



Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond



Eesti tuleviku heaks

Õppematerjal NR 1

Sissejuhatavalt kvalitatiivsest uurimistööst ja internetist

Käsitletavad teemad:

1. Mis on kvalitatiivne uurimistöö?
2. Kvalitatiivse uurimisviisi ajaloost
3. Internetikommunikatsioonist ja kvalitatiivsest uurimistööst

1. Mis on kvalitatiivne uurimistöö?

Kvalitatiivne uurimus ei põhine ühtsel teoreetilisel ning metodoloogilisel kontseptsioonil. Eristatud on ca 45 erineva nimetuse ning sisuga kvalitatiivse uurimistöö liiki ning uurimismeetodite nimekiri täieneb pidevalt (vt nt Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2005: 153).

Kvalitatiivsete uurimistöö tüüpide rühmitamine

Tesch (1992: 59) on rühmitanud kvalitatiivseid lähenemisviise vastavalt sellele, millele need keskenduvad:

- 1) **keele tunnustele** (nt sisuanalüüs, diskursuse analüüs, etnoteadus, sümboliline interaktsionism, kommunikatsiooni etnograafia, strukturealne etnograafia);

- 2) **seaduspärasuste avastamisele** (nt etnograafiline analüüs, ökoloogiline psühholoogia, fenomenograafia, holistiline etnograafia);
- 3) **teksti või tegevuse tähenduse mõistmisele** (nt fenomenoloogia, juhtumiuurimus, hermeneutika);
- 4) **refleksioonile** (nt reflektiivne fenomenoloogia, heuristiline uurimus).

Kvalitatiivsele uurimisviisile iseloomulikke jooni

On rida tunnuseid, mis ühendavad erinevaid kvalitatiivseid lähenemisviise (vt nt Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2005: 155; Laherand 2008: 15-24; Denzin & Lincoln 1994: 1-4; Flick 2006: 367-406; Flick 2002: 2-6).

- **Uurimus** on loomult **tervikut haarav** teadmiste hankimine. Uuriija püüab edastada **inimeste kogemusi, tõekspidamisi või suheteid kultuurisüsteemides** kogu oma komplitseerituses nende **igapäevases kontekstis**.
- **Teadmiste kogumise instrumendina eelistatakse inimest**. Uuriija usaldab rohkem oma vaatlustel ja vestlusel uuritavatega, kui mõõtmisvahenditega (nt kirjalike testidega) või laboritingimustes saadavaid teadmisi. Täiendavate teadmiste saamiseks kasutavad uurijad siiski abivahendina ka küsimustikke ja teste.
- **Andmete kogumisel kasutatakse kvalitatiivseid meetodeid**. Eelistatakse meetodeid, millega pääsevad esile uuritavate seisukohad ja „hääli“ (nt teemaintervjuu, osalusvaatlus, rühmaintervjuu ja mitmesuguste dokumentide ja tekstide diskursiivsed analüüsid).
- **Objektiivsust** selle traditsioonilises mõttes **ei ole** kvalitatiivse uurimistöö seisukohast **võimalik saavutada**, kuna andmed, mida uurija uurimuse käigus kogub ning kirjeldab, on mõjutatud uurija enda ning uurimisprotsessi poolt.
- **Oluline on uurija eneseteadlikkus e refleksiivsus**. Uuriija peab teadvustama enda ning uurimisprotsessi mõjusid uurimisprotsessile ning selle tulemusele.
- **Kasutatakse induktiivset analüüsi**. Uuriija taotluseks on esile tuua uusi, ootamatuid asjaolusid. Seepärast ei ole lähtekohaks mitte teooria või hüpoteesi testimine, vaid ainekogu mitmekülgne ja üksikasjalik läbivaatamine.

- **Uurimisobjektid valitakse eesmärgipäraselt**, mitte juhuslikku valimit kasutades.
- **Juhtumeid käsitletakse ainulaadsetena** ja vastavalt sellele tõlgendatakse ka andmeid.
- **Oluline on uurimistöö protsess.** Uurimuse kava kujuneb uurimuse käigus. Uurimus viiakse läbi paindlikult ja kava muudetakse, arvesse võttes muutunud olusid. Uurimismeetod valitakse uuritava objekti järgi, mitte vastupidi.
- **Teadmisi ja praktikaid käsitletakse lokaalsetena.**

2. Kvalitatiivse uurimisviisi ajaloo

Erinevad **lähenemisviisid tulenevad** kvalitatiivse uurimuse **ajaloo erinevatest arenguliinidest**, mis on kujunenud osaliselt paralleelselt ja osaliselt järjestikku.

Kvalitatiivse uurimisviisi arenguetapid Ameerika Ühendriikides

Ameerika kontekstis on kvalitatiivset uurimisviisi seostanud põhiliselt **viie ajaloolise perioodiga**¹, milleks on:

- 1) traditsiooniline periood (1900- 1950)
- 2) modernistlik periood (1950-1970)
- 3) nn segažanrite periood (1970-1986)
- 4) representatsiooni kriis (1986-1990)
- 5) postmodernism (1990 – tänapäevani)

1) Traditsiooniline periood

¹ Nimetatud perioodidest ülevaate koostamisel on kasutatud käesoleva õppematerjali lõpus asuvast kirjanduse nimekirjast järgnevaid käsitlusi: Anttonen 1993; Clifford & Marcus 1986; Davies 1999; Norman & Lincoln 1994, 2005; Geertz 1973, 1983; Kuutma 2005; Laherand 2008; Marcus 1994; Marcus & Fischer 1986; Pekkala 2003; Pilt 2007; Rabinow 1986; Richardson 1994; Vasenkari 1996, 1999; Vasenkari & Pekkala 2000.

- Traditsioonilise perioodiga seostuvad sellised märksõnad nagu: **sotsiaalne realism, naturalism, ja positivism.**
- Uurimuste keskmes oli **võõras kultuur ning ühiskond.**
- Uurijad taotlesid oma töödes **objektiivsust ja valiidsust.** Olla „objektiivne“ tähendas **jätta kõrvale subjektiivne**, s.o kõik uurija isikusse puutuv (uurimistoimingu laad oli objektiivse teadmise lisamine).
- Uurimisandmeid käsitleti kui „**lukustatuid**“, valmis kujul olemas olevaid, mis ootavad, et uurija need väljalt üles korjaks ning kirja paneks.
- Uurimisandmete kogumisel kasutati **uuritava ühiskonna pika-ajalist vaatlemist.**
- See periood seostub **Bronislaw Malinowski** ja nn **Chicago koolkonna** töödega.

2) Modernistlik periood

- Modernistlik periood oli mõjutatud **traditsioonilise perioodi põhiseisukohtade** poolt. Samas tulid esile sellised tõlgenduslikud teooriad nagu **etnometodoloogia, fenomenoloogia, sümboliline interaktsionism, feminism, jm).**
- Esile kerkis nn **postpositivism**, mis andis hääle ka nn ühiskonna alamklassile.
- Hakati kasutama **intervjuud** ning **osalusvaatlust.**
- Sellest perioodist pärineb **Barney Glaseri** ja **Anselm Straussi uurimisprotsessi mudel.**

3) Nn segažanrite periood

- Nn „ähmaste žanrite“ perioodiks (ähmastusid piirid sotsiaal- ning humanitaarteaduste vahel) oli uurijate käsutuses **terve komplekt teooriaid ning lähenemisviise** (naturalism, positivism, postpositivism, fenomenoloogia, etnometodoloogia, semiootika, strukturalism, feminism jm.).

- Esile kerkisid uurimistööga seotud **poliitilised** ning **eetilised küsimused**.
- Uurimisstrateegiatena hakati kasutama **juhtumi analüüsi, ajaloolisi, eluloolisi, etnograafilisi suundi**.
- Välitöömeetoditena kasutati **intervjuud, vaatlust, visuaalseid, isikliku kogemuse jm meetodeid**.
- Uurimistöös hakati esmakordselt kasutama **arvuteid**.
- Sellest ajast on pärit ka järgnevat perioodi ettevalmistavad teosed Geertzilt „**The Interpretation of Cultures**” (1973) ja „**Local Knowledge**” (1983), mis kuulutasid, et inimühiskonnale ning kultuurile keskenduvates uurimustes on oluline **nn „tihe,”** (erinevaid uurimistööga seotud kontekste, tähendusi jm sisaldav) **kirjeldus**“.

4) Representatsiooni kriis

- Sellest perioodist pärinevad sellised teosed nagu: „**Anthropology as Culture Critique**” (Marcus & Fischer 1986), „**Writing Culture**” (Clifford & Marcus 1986). Need tööd tegid uurimuse ning kirjutamise rohkem eneseteadlikuks.
- Olulise koha omandas uurimuse **representatsiooni** küsimus. Representatsioon tähendab, et erinevad uurijad ja lugejad justkui loovad uurimusest uue versiooni, nii et kvalitatiivne uurimus muutub pidevaks reaalsuse versioonide tekitamise protsessiks. Tekkis diskussioon, **kas traditsioonilised kriteeriumid õigustavad end** ja kui mitte, siis millised võiksid olla standardid, millest kvalitatiivsel uurimusel lähtuda.
- Kui varasemad uurijad olid keskendunud peamiselt välitöökogemusele, siis uuemate vaadete järgi hakati rõhutama, et uurimuse validus sõltub ka sellest, **kuidas välitöökogemus on üle kantud formaalsesse kirjalikku vormi**.
- Kultuurikirjeldusi hakati mõistma kui **sotsiaalseid fakte**, ning teadlasi suunati teadvustama iseendid kui **kirjutavaid uurijaid**, kelle töötulemus sõltub nende endi positsioonist uuritava suhtes.

- Küsimust "üleskirjutamisest" ehk representatsioonist hakati seostama küsimustega **metanarratiividest, uurija autoripositsioonist ning võimalikest uurimuse lugejatest või auditooriumitest**.
- Sel perioodil aktualiseerusid ka **soo, klassi ja rassi küsimused**.

5) Postmodernism ja tänapäev

- **Suurte narratiivide lõpp**. Rõhuasetus nihkus selliste teooriate ja narratiivide poole, mis sobivad **spetsiifiliste, piiratud, kohalike, konkreetse ajaloolise taustaga olukordade ja probleemidega**.
- **Postmodernistlikust** vaatepunktist, mis tähistab teadmiste loomise seisukohast **piiride hägustumist subjekti ja objekti vahel** (üks võib muutuda teiseks), ei ole olemas eelarvamustevaba teadmiste ega teadust. Andmed ei ole valmis kujul üleskorjamiseks "väljalt", vaid luuakse interaktsioonis/dialoogis erinevate uurimissituatsioonides osalejate vahel.
- Postmodernistlik arusaam teadmiste loomisest lähtub **fenomenoloogilisest hermeneutikast**, mille järgi on mõistmise objekt ajutine olemise viis. See on alati ajalooliselt spetsiifiline ja muutuv.
- Küsimused sellest, **kuidas peaks uurija end uurimuses esitama, ning kuidas esitada kogutud materjale kirjalikus vormis**, on olulised küsimused kvalitatiivses uurimistöös tänapäevalgi.
- Uurimistöö liikumine **internetikeskkonda** on samuti toonud juurde uusi küsimusi: kuivõrd on varasemad kvalitatiivse uurimistöö seisukohad, uurimismeetodid ning praktikad kohandatavad uurimistööle internetikeskkonnas.

Lisaks eelnevale viiele perioodile on **Denzin & Lincoln** (2005: 14-20) eristanud viimase perioodi sees veel kolme faasi:

- **1995-2000** - posteksperimentaalsete kirjutiste faas - kvalitatiivseid uuringuid seostatakse demokraatlike poliitikasuundadega;
- **2000-2004** - ajakirjade *Qualitative Inquiry* ja *Qualitative Research* ilmumahakkamine;

- **2005-** - Denzin & Lincoln (2005:1086) on arvanud, et selles faasis hakkab suurenema kvalitatiivsete uuringute hübriidvormide osa ning paralleelselt on käibel väga palju erinevaid kvalitatiivse uurimistöö vorme.

Kvalitatiivse uurimisviisi arenguetapid saksakeelsetes maades

Kvalitatiivse uurimistöö tähtsamaid arenguetappe saksakeelsetes maades on oma teostes käsitlenud **Uwe Flick** (vt Flick 2002, 2006).

- 19. saj lõpu 20. saj esimese poole töödest on kvalitatiivse uurimisviisi arengu seisukohast oluline **Wilhelm Wundti kirjeldusmeetod ja Verstehen (mõistmine)**.
- Ameerika kontekstis „modernistliku“ perioodi vaadetele (seostusid selliste nimedega nagu Goffman, Garfinkel, Cicourel) pööras Saksamaal esimesena tähelepanu **Jürgen Habermas** 1967 aastal, rajades nii tee aktiivseteks aruteludeks etnometodoloogia ja sümbolilise interaktsionismi teemadel.
- Mõjutusi saadi ka Glaseri ja Straussi töödest. 1980. aastate algusest pärineb **Wolfgang Hoffman-Reimilt** nn **avatuse põhimõte**, mille järgi ei maksa kiirustada uurimisobjekti teoreetilise määratlemisega. Samal perioodil nõudis **Gerhard Kleining**, et uurimisobjekti tuleb kuni uurimistöö lõpuni mõista esialgsena, sest see avab end oma tegelikes värvides alles lõpus. **Richard Grathoff** juhtis tähelepanu sellele, et ennekõike tuleks uurida igapäevaelu kõigis selle väljendustes.
- 1970. lõpus elavnes Saksamaal arutelu intervjuu läbiviimise metodoloogiliste probleemide üle. See viis 1980-ndate alguses kahe originaalse meetodi välja arendamiseni. Need meetodid on Fritz Schütze **narratiivne intervjuu** ja Ulrich Oevermanni jt loodud **objektiivne hermeneutika**.
- 1980-ndate keskpaigast tõusid saksa uurijate tähelepanu keskpunkti küsimused **uurimistulemuste esitamisest, valiidsusest, läbipaistvusest jm.**

Põhjalikuma ülevaate saamiseks kvalitatiivse uurimisviisi tunnustest, ajaloost ning uurimistöö tüüpidest on soovitatav lugeda eesti keeles ilmunud teost „**Kvalitatiivne uurimisviis**“ (2008), autor - **Meri-Liis Laherand**.

3. Internetikommunikatsioonist ja kvalitatiivsest uurimistööst

Esimene sõnum („ello“) kahe primitiivse arvutivõrgu vahel saadeti **20. okt 1969** California Ülikooli ja Standfordi Uurimisinstituudi teadlaste poolt. Tänapäevane internet sai alguse USA kaitseministeeriumi osakonna **ARPA** (Advanced Research Projects Agency) poolt informatsiooni vahendamiseks loodud ARPAnet-ist. Aja jooksul lisandus ARPAnetti järjest rohkem arvuteid ning **1974 aastal** võeti kasutusele sõna „**Internet**“.

Mis on internet?

- **Internet** on ülemaailmne arvutivõrgustik, mis võimaldab juurdepääsu digitaalsel kujul olevale informatsioonile. Interneti aluseks on tarkvara või reeglid, mis lasevad lugeda veebilehekülgi, laadida alla faile, lugeda e-maili jm.
- **Ülikiire kasv** internetiteenuste arengus on seotud **WWW** (World Wide Web) kontseptsiooni väljatöötamisega **1989 aastal** CERN-is Tim Berners-Lee poolt. WWW on omavahel linkidega ühendatud meedium, mille abil saab üle Interneti kuvada graafilist ja tekstilist informatsiooni. Informatsioon asub serverites ning kasutajad saavad infole ligi kasutades veebilehitsejaid nagu Internet **Explorer**, **Mozilla**, **Firefox** jne.
- 31.12.2008 seisuga kasutas Internetti **1,6 miljardit inimest** ehk 23,6% kogu planeet Maa elanikkonnast.²

Milliseid eeliseid annab internet kvalitatiivse uurimistöö tegijale?³

- Internet **vähendab** uurijate **rahalisi kulusi ning säästab aega**. Interneti uurija ei pea tasuma reisikulusid. Uurija ei pea muretsema ka selle eest, kus

² Interneti ajaloo ülevaates on kasutatud allikat <http://seoeffect.net/et/interneti-ajalugu/>

³ Käesolevas peatükis esitatud internetipõhise uurimistöö eelised ja puudused on kirja pannud teose „Internet Communication and Qualitative Research“ autorid Chris Mann ja Fiona Stewart (2000: 20-30)

(kodus, tööl, kohvikus vm), millal (peale tööd, lõuna ajal vm), võiks ta uuritavatega kohtuda. Uuriija ei pea kontorist väljuma ning kõik uurimuse osapooled saavad vajalikku infot vahetada just siis, kui see neile sobilik on.

- Silmast-silma kohtumised nõuavad intervjuu või vestluse korral head lindistustehnikat ning lindistused tuleb enamikel juhtudel hiljem litereerida. Interneti intervjuu korral **saab teksti kohe tekstifailina kätte**. Seda teksti ei pea enam litereerima ning see on kohe valmis analüüsiks.
- Internetisuhtluse korral ei ole silmaganähtav ning kõrvaga kuuldav informatsioon tavaliselt saadaval (va nt skype'i kasutamise korral). Kogu **kontekstuaalne materjal on paigutatud teksti**.
- Internetipõhine kommunikatsioon **on kasutajasõbralik**. See võimaldab vältida selliseid silmast-silma kohtumistel ettetulevaid probleeme nagu asupaiga leidmine, haige laps, liiklusummikud jm.
- Paljud inimesed kasutavad internetil põhinevat kommunikatsiooni selleks, et testida oma mõtteid, arvamusi ning **öelda välja seda, mis nad tegelikult mõtleavad**. Interneti suhtluse mitteformaalne vorm ning võimalus jääda anonüümseks, aitab uurijal saada ausaid vastuseid ka väga tundlikel teemadel.
- Internet pakub sellistele inimrühmadele nagu naised, vanurid ning seksuaalvähemused **füüsiliselt turvalist keskkonda**. Uurimuses osalejatena ollakse internetis rohkem avatud kui silmast-silma kohtumistel.

Milliseid väljakutseid esitab internet kvalitatiivse uurimistöö tegijale?

- Internetipõhine uurimistöö nõuab uurijalt **tehnilisi oskusi internetiga töötamisel**.
- Töötamine reaalaaja jututoas nõuab uurijalt **kiiret klaviatuuri kasutamise oskust**.
- Uurimisprotsessis saavad osaleda **ainult** inimesed, kellel on olemas **juurdepääs internetile**.

- Uuriija peab meeles pidama, et ka siis, kui juurdepääs internetile on olemas, **ei pruugi** kõigile **inimestele meeldida interneti kasutamine**. Seega, kui uurijal õnnestubki selline uurimuses osaleja interneti abil leida, peab uurija vajadusel olema valmis ka väljaspool internetti suhtlema.
- Internetipõhise uurimuse tegemisel on oluline ka **tasu küsimus**. Näiteks väljaspool internetti läbiviidud turu-uuringutes on osalejatele pakutud tasuks sularaha või tasuta näidiseid. Interneti keskkonnas, kus uurimuses osaleja võib jääda uurijale anonüümseks, on seda raske või võimatu teostada. Ka siis, kui ainus tasu, mis osaleja saab, on tutvumine uurimistulemustega, peaks uurija mõtlema sellele, mil viisil tagada uurimistulemuste kättesaadavus nii, et uurimuses osaleja ei peaks minetama oma anonüümsust.
- Suure osa internetipõhise uurimistöö olulisimaks väljakutseks on **kontakti saavutamine ning kontakti säilitamine osalejatega**. Uuriija peab oma selgituste ning üleskutsetega tegema uurimistöö potentsiaalsetele uurimuses osalejatele võimalikult huvipakkuvaks ning hoolitsema selle eest, et kontakt uurimuses osalejatega säiliks uurimisprotsessi lõpuni.

Kasutatud kirjandus:

- **Anttonen, Pertti J.** 1993. Folklore Modernity and postmodernism. — *Nordic frontiers: Recent issues in the study of modern traditional culture in the Nordic countries*. Pertti Anttonen, Reimund Kvideland (eds.). Turku: Nordic Institute of Folklore, pp. 17-33;
- **Clifford, James & Marcus, George, E.** 1986. *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*. United States of America: University of California Press;
- **Davies, Charlotte** 1999. *Reflexive Ethnography. A Guide to Researching Selves and Others*. London: Routledge;
- **Denzin, Norman K. & Yvonna, Lincoln S.** 1994. Introduction. Entering the Field of Qualitative Research. — *Handbook of Qualitative Research*. Norman K. Denzin, Lincoln S. Yvonna (eds.). Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, pp. 1-17;

- **Denzin, Norman K. & Yvonna, Lincoln S.** 2005. *The Sage handbook of Qualitative Research*. Third edition. Thousand Oaks: Sage;
- **Flick, Uwe** 2002. *An Introduction to Qualitative Research*. Second edition. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications;
- **Flick, Uwe** 2006. *An Introduction to Qualitative Research*. Third edition. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications;
- **Geertz, Clifford** 1973. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books;
- **Geertz, Clifford** 1983. *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York: Basic Books;
- **Hine, Christine.** 2008. *Virtual Ethnography*. Los Angeles. London. New Delhi. Singapore: SAGE Publications;
- **Hirsjärvi, Sirkka; Remes Pirkko; Sajavaara, Paula** 2005. *Uuri ja kirjuta* (tõlgitud teosest: *Tutki ja kirjoita.*, Helsinki 2004). Tallinn: Kirjastus Medicina;
- **Kuutma, Kristin** 2005. *Pärimuskultuurist kultuurisümboliks. Saami etnograafia ja sepo eepose loomislugu*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum;
- **Laherand, Meri-Liis** 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk;.
- **Mann, Chris & Stewart, Fiona** 2000. *Internet Communication and Qualitative Research. A Handbook for Researching Online*. London. Thousand Oaks. New Delhi: SAGE Publications;
- **Marcus, George E.** 1994. What Comes (Just) After „Post“?. — *Handbook of Qualitative Research*. Norman K. Denzin, Lincoln S. Yvonna (eds.). London, New Delhi: SAGE Publications, International Educational and Professional Publisher, Thousand Oaks, pp. 563-573;
- **Marcus, George E. & Fischer Michael, M. J.** 1986. *Anthropology as Cultural Critique. An Experimental Moment in the Human Sciences*. United States of America: The University of Chicago;

- **Pekkala, Armi** 2003. Tutkijan eettiset ongelmat. — *Tutkijat kentällä*. Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila, Ulla Piela (toim). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 85-108;
- **Piik, Margus** (2009?). <http://seoeffect.net/et/interneti-ajalugu/>. Viidatud 03.08. 2009;
- **Pilt, Maili** 2007. Refleksiivsus. — *Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik*. Tiiu Jaago (toim.). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.e-uni.ee>. Viidatud 03.08. 2009;
- **Rabinow, Paul** 1986. Representations Are Social Facts: Modernity and Post-Modernity in Anthropology. — *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. James Clifford, George, Marcus E. (eds.). Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, pp. 234-261;
- **Richardson, Laurel** 1994. Writing. A Method of Inquiry. — *Handbook of Qualitative Research*. Norman K. Denzin, Lincoln S. Yvonna (eds.). London, New Delhi: SAGE Publications, International Educational and Professional Publisher, Thousand Oaks, pp. 516-529;
- **Tech, Renata** 1992. *Qualitative Research. Analysis types and Software Tools*. New York: Falmer Press;
- **Vasenkari, Maria** 1996. Mitä se sanoo? Mistä se kertoo? Dialoginen näkökulma kenttätutkimusaineiston tuottamiseen. — *Uskontotiede - folkloristiikka. Kirjoituksia opinnäytteistä. Etiäinen*, 1. Hovi, Tuija & Tarkka, Lotte (toim). Turku: Kulttuurien tutkimuksen laitos, Turun Yliopisto, s. 84-109;
- **Vasenkari, Maria** 1999. A Dialogical Notion of Field Research. — *Arv. Nordic Yearbook of Folklore*, 55, pp. 51-72;
- **Vasenkari, Maria & Pekkala, Armi** 2000. Dialogic Methodology. — *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition. Studia Fennica Folkloristica*, 7. Lauri Honko(ed.). Helsinki: FLS, pp. 243-254.

Uurimisteema valik, virtuaalsed kollektiivid ja Internetifoorumid

Käsitletavad teemad:

1. Milliseid inimrühmi ning teemasid on võimalik interneti abil uurida?
2. Asünkroonilised- ja sünkroonilised internetifoorumid
3. Kuidas uurimistööks vajalikke internetifoorumeid leida?
4. Foorumis kehtivate reeglite ja tavade tutvumine

Esimene praktiline ülesanne internetipõhise uurimistöö tegijale on määratleda **uurimisteema** ning **potentsiaalne uurimisrühm**. Kui algselt kasutasid Internetis suhtlemist vaid teadlased ning vähesed asjaarmastajad, siis praeguseks võib internetist leida inimesi enamusest elualadelt. Potentsiaalsete uurimisteemade ring on väga lai. Internetipõhist uurimistööd kavandades on sisuliselt **kaks teineteisega seotud võimalust**:

- 1) uurida internetisuhtlust ning –käitumist **kui omaette kultuurinähtust**;
- 2) uurida interneti abil inimeste **käitumist üldisemalt** (st käsitleda internetisuhtlust kui üht võimalikku uurimismeetodit).

Käesoleva kursuse raames jõuame põhjalikumalt käsitleda teist lähenemisviisi.

1. Milliseid inimrühmi ning teemasid on võimalik interneti abil uurida?

Virtuaalseid kollektiive internetis võib jaotada rühmaliikmete omavahelise suhtlemise järgi:

- 1) **virtuaalrühmad**, mis koosnevad peamiselt inimestest, kes juba **tunnevad üksteist** ja kasutavad internetivõrku kui vahendit, millega saab silmast-silma kohtumiste vahepeal sidet pidada ja ideid vahetada;
- 2) **virtuaalrühmad**, mis koguvad võrgu kaudu kokku **ühiste huvidega inimesi, kes veel üksteist ei tunne**. Kui aeg ja tingimused seda võimaldavad, võivad mõned neist hiljem kohtuda kokkutulekutel, ametialastel kogunemistel või seltskondlikel koosviibimistel;
- 3) **virtuaalrühmad**, mille liikmed üldse **ei eeldagi kohtumist päriselus**. Sellisel juhul loevad vaid ühised huvid. Need on rühmad, kus ühtekuuluvustunne, kui see üldse tekib, peab rajanema võrgus suhtlemise dünaamikal.

Interneti abil saab uurida sarnaseid teemasid kui silmast-silma kohtumistelgi (virtuaalse kollektiivi suunitlus võib olla professionaalne, akadeemiline, meelelahutuslik vm). Lisaks **võimaldab internet juurdepääsu inimrühmadele ning potentsiaalsetele uurimisteedele, milleni jõudmine võib silmast-silma kohtumistel olla raskendatud**.

Järgnevalt on juhitud tähelepanu mõningatele inimrühmadele ning nendega seotud võimalikele uurimisteedele (vt Mann, Stewart 2000: 17-20).

- Internet annab võimaluse koguda uurimuseks vajalikke materjale **rühmadelt**, kes asuvad uurijast **geograafiliselt kaugel**. Seega on Internet abiks nt kultuuride vaheliste võrdlevate uurimuste tegijaile.
- Internet võimaldab **juurdepääsu inimrühmadele, keda** on muul viisil **raske kohata**: kodused väikelaste emad, vahetustega töötajad, arvutisõltlased, puuetega inimesed jt.
- Internet võimaldab **juurdepääsu** mingil põhjusel **isoleeritud inimestele**: nt haiglas viibijad, ususektidesse kuulujad, vangid, militaaralal töötajad jt.
- Internet võimaldab kontakteeruda inimestega, kelleni jõudmine võib tavaelus olla uurijale raskendatud nende **füüsilise stiili või hobide** tõttu: nt surfarid, langevarjurid, emod, punkarid jt.

- Internet võimaldab juurdepääsu väga **isiklikele teemadele**, millel ei ole inimesed nõus silmast-silma kohtumistel vestlema.
- Internet võimaldab teha uurimistööd **poliitiliselt tundlikel või ohtlikel aladel**. Füüsiline distantis ning anonüümsuse võimalus pakuvad kaitset nii uurijale kui uuritavatele. Uurijad saavad interneti abil juurdepääsu tsenseeritud või poliitiliselt tundlikele andmetele, ilma et nad peaksid füüsiliselt kohal olema. Interneti abil on võimalik küsitleda inimesi, kes elavad või töötavad sõja- või haiguste piirkonnas, ilma et uurija peaks ennast ohtu seadma.
- Internet võimaldab juurdepääsu inimrühmadele, kes **jagavad sarnaseid huvisid ning kogemusi**: nt akvaariumipidajad, koerakasvatajad, puudega laste vanemad jt.
- Internet võimaldab juurdepääsu **hariduse, äri ja abiteenustele**: nt on Internet abiks turu-uuringute tegijale.
- Internet võimaldab juurdepääsu **tugirühmadele**: nt vägistamisohvrid, vähipatsiendid jt.
- Internet võimaldab juurdepääsu **seksuaalvähemustele**.
- Internet võimaldab juurdepääsu **virtuaalsele reaalsusele**. Uurijad saavad kontakteeruda inimestega, kes mängivad online-elude ja -identiteetidega: nt kodu, kohvik, linnad jm rollimängud.

2. Asünkroonilised- ja sünkroonilised internetifoorumid

Internetifoorumid on virtuaalrühmade, sarnaste huvidega inimeste vestlusringid. Enamikele foorumitest on iseloomulik kogukonnatunne ning isiklike kogemuste jagamine. Eristada võib **asünkroonilisi** ning **sünkroonilisi** internetifoorumeid (vt nt Wallace 2002: 18-20).

- **Asünkroonilised internetifoorumid** (*asynchronous Internet forum*) on katkematud konverentsid, kus osalejad pakuvad välja teemasid, loevad teiste

sõnumeid ja vastavad neile. Asünkroonilised on need foorumid selles mõttes, et **igal ajal**, nii ööl kui päeval **saab ennast vestlusega kurssi viia** ja sõna sekka öelda. Asünkrooniline vestlus võib edeneda väga aeglaselt, kuna ühel teemal arutlemine kestab tihti päevi või nädalaid. Sageli on foorum väga korrapäratu, kõne all võib olla **mitu teemat korraga** ning mõni teema võib tükiks ajaks täiesti kõrvale jääda.

Asünkroonilisel foorumite juurde võib kuuluda ka **lisandeid**. Foorumiliikmete omavahelise suhtlemise kiirendamiseks ning info kiirmaks kohale jõudmiseks võib foorumi juurde kuuluda **postiloend** või **sünkrooniline jututuba**.

- **Postiloend e list** (*mailing list*) on eriline elektronpostiaadress, mis **saadab kõik põhiaadressile saabunud sõnumid** edasi kõigile foorumiga liitunud **e-maili aadressidele**.
- **Sünkroonilised internetifoorumid** (*synchronous internet forum* või *chat*) on jututoad, milles saavad samaaegselt võrgus viibijad teiste samas jututoas viibijatega **reaalajas vestelda**. Vestlejad kirjutavad lühisõnumeid ja loevad ekraani üles kerides teiste ütlusi.

Asünkrooniline või sünkrooniline internetifoorum?

Valides uurimistöö läbiviimiseks virtuaalse kollektiivi **reaal-aja jututoa** või **asünkroonilise foorumi**, tuleb arvestada asjaoluga, et **nendest keskkondadest saadud andmed on erinevad**. Uurijad (vt nt Mann, Stewart 2000: 128) on täheldanud, et **asünkroonilised foorumid** on oma olemuselt **vähem vahetud**, kuid **privaatsemad keskkonnad kui reaal-aja jututoad** ning olenevalt uurimisteema avalikkusest või isiklikkusest tuleks seda uurimiskeskonna valikul arvestada. Kuna **jututoad on vahetud ja kõrgelt interaktiivsed**, saab neist keskkondadest **andmed kiiresti kätte**. Samas on mõned uurijad (nt Gaiser 1997, Horn 1998: 64) arvanud, et jututuba ei **ole sobiv** meedium **süvaintervjuu jaoks**, kuna osalejatel **ei ole erinevalt asünkroonilisest internetisuhtlusest aega** teema ja küsimuste üle **põhjalikult mõelda**. Samuti on seoses jututubadega täheldatud (vt nt Mann, Stewart 2000: 107), et kontakti saavutamise ja säilitamise seisukohast **tuleb uurimistööle kasuks**, kui **sünkroonilist vestlust toetab sama virtuaalse kollektiivi asünkrooniline foorum**.

Teemat, kuidas mõjutab internetifoorumite eripära välitööprotsessi, käsitletakse käesoleva kursuse raames põhjalikumalt ka õppematerjalis NR 5 (vt „Välitööprotsessi ja selle tulemust mõjutavad tegurid internetifoorumite keskkonnas”).

3. Kuidas uurimistööks vajalikke internetifoorumeid leida?

Internetifoorumeid võib leida **veebilehtedelt ning teatetahvliüsteemidelt**. Lihtne viis Eestis tegutsevaid **asünkroonilisi internetifoorumeid** leida, on valida Interneti kataloogi ja otsingusüsteemi NETI (www.neti.ee) esilehelt teema „**Info ja Meedia**” alt link „**Foorumid**”. Siin asub suur osa Eestis tegutsevad asünkroonilisi foorumeid teemade kaupa. Samuti pääseb sellelt lehelt välismaistele sarnastele lehekülgedele „**Message Boards**”. Nii eesti- kui ka inglisekeelseid asünkroonilisi internetifoorumeid leiab kerge vaevaga ka aadressilt www.google.ee, valides ülalt menüüst „**grupid**” (NB! Google foorumites osalemiseks peab ennast eelnevalt Google kasutajaks registreerima).

Sageli on ühe ja sama virtuaalse kollektiivi käsutuses lisaks asünkroonilisele foorumile ka jututuba, mis on kättesaadav samalt veebilehelt. Eraldi otsinguga leiab Eestis tegutsevaid **sünkroonilisi internetifoorumeid** www.neti.ee avalehelt teema „**Meelelahutus ja hobid**” alt, klikates lingil „**Jututoad**”. Samas on ka link sarnastele lehekülgedele välismaal „**chat**”.

Teema, millel käesoleva kursuse raames pikemalt ei peatuta, kuid millele võib mõelda on, et olenevalt uurimiseesmärkidest **võib uurija ka ise luua foorumi või jututoa**, kasutades selleks mõeldud tarkvara või It-spetsialistide abi. Sellisel juhul võib potentsiaalsete uurimuses osalejatega **kontakteeruda avalike foorumite** kaudu ning kutsuda neid oma kogemusi ning **mõtteid jagama privaatsemas, konkreetset uurimistöö tarvis loodud foorumis**. Selliste foorumite eeliseks on, et uurija saab ise luua foorumis kehtivad reeglid ning kontrollida kõrvaliste isikute juurdepääsu uurimisprotsessis avaldatud andmetele. Isikliku **foorumi loomise võimalust** pakub nt www.google.ee (valida ülalt paremast menüüst link „**grupid**” ning ilmunud leheküljelt link: „**loo grupp**”). Käesoleva kursuse tarvis näitena loodud privaatne foorum asub aadressil: <http://groups.google.com/group/uurimus>. Selles foorumis olete oodatud oma mõtteid jagama ning küsimusi esitama ka pärast käesoleva kursuse lõppu.

4. Foorumis kehtivate reeglite ja tavadega tutvumine

Internetifoorum on väike ühiskond oma tavade ja reeglitega. Juhul, kui uurimistöösoovitakse kasutada juba olemasolevat foorumit, tasub uurijal uurimistöö alguses tutvuda foorumi **üldiste kasutamistingimustega**. Foorumi esilehel võib olla link „**reeglid**“, mis annab juhiseid, kuidas konkreetses foorumis käituda. Vt nt <http://www.saavuta.ee/foorum/viewtopic.php?f=11&t=4>.

Juhul, kui foorumi kasutamise reeglid ei ole ette antud ning ka siis, kui üldjuhised on olemas, on soovitatav enne uurimisandmete kogumisega alustamist **foorumit mõnda aega jälgida ja/või tutvuda foorumi varasemate postitustega** (asünkroonilistest internetifoorumitest on otsinguga võimalik leida ka aastatetaguseid foorumipostitusi). See on oluline, kuna aitab kaasa kontakti saavutamisele potentsiaalsete uurimuses osalejatega.

- **Kas foorumis vesteldakse kavandatud uurimusega seotud teemadel?**
Jälgides foorumisuhtlust saab uurija teada, kas foorumit kasutav inimrühm võiks olla uurimuses osalemisest huvitatud. Internetifoorumites on reeglina väga tugev kogukonnatunne ning tsensuur teemade üle, mida võib konkreetses foorumis käsitleda, mida mitte. Ebasobivaid teemasid ignoreeritakse ning foorumite moderaatorid võivad need teemad foorumikeskkonnast sootuks kustutada.
- **Jälgida tasub foorumiküllastajate keelekasutust ning suhtlemismaneere.**
Konkreetsel internetifoorumil võivad olla väga spetsiifilised suhtlemisreeglid ning isegi omamoodi keel, mille mitte teadmine võib uustulnukale valusalt kätte maksta.
- **Varasemaid foorumipostitusi lugedes saab kindlaks teha, kuidas on foorumiliikmed suhtunud uurimistöö tegijaisse** (juhul kui neid on olnud). Nii on võimalik välja selgitada, milline uurijate käitumine on kutsunud esile pahameelt ning milline uurija käitumine on olnud abiks kontakti saavutamisel uurimuses osalejatega.

Kasutatud Kirjandus:

- **Gaiser, Ted J.** 1997. Conducting On-Line Focus Groups: A Methodological Discussion. — *Social Science Computer Review*, 15, pp. 135-144;

- **Horn, Stacy** 1998. *Cyberville: Clicks, Culture and the Creation of an Online Town*. New York: Warner Books;
- **Mann, Chris & Stewart, Fiona** 2000. *Internet Communication and Qualitative Research. A Handbook for Researching Online*. London, New Delhi: SAGE Publications, Thousand Oaks;
- **Wallace, Patricia** 2002. *Interneti psühholoogia. Rollid elus ja internetis*. Tõlgitud Patricia Wallace'i teosest *The Psychology of the Internet*. Tallinn: Valgus.

Õppematerjal NR 3

Välitöömeetodid internetifoorumites

Käsitletavad teemad:

1. Foorumivaatlus
2. Foorumivestlus
3. Foorumivestluse kombineerimine e-maili küsimustiku ja/või intervjuuga

Kvalitatiivseid andmete kogumise meetodeid internetipõhises uurimistöös on uurijad käsitlenud seoses mõistetega nagu: **virtuaalsed andmete kogumise meetodid** (*virtual methods of data collection* (vt nt Hine 2005)), **online meetodid** (*online methods* (vt nt Mann & Stewart 2000)), **välitöömeetodid internetis** (*fieldwork on the Internet* (vt nt Clodius 1994)) jm. Käesolevas õppematerjalis on kasutatud mõistet *välitöö*, tuginedes Pille Runneli (1999, 2001) käsitlustele.

Runnel on juhtinud tähelepanu sellele, et kuigi internet võib teistest seni tuntud nähtustest meenutada kõige enam arhiivi, on sellel **võrreldes arhiiviga üks fundamentaalne erinevus** – seal „arhiveeritud“ materjalid **asendavad seda**, mida me reaalelus peame aktiivseks **suhtlemiseks, kultuuriliseks kommunikatsiooniks**.

Seega tähendab interneti keskkonnas uurimisandmete kogumine **protsessi jälgimist**. Mõiste **välitöö viitab protsessile**, see on tegevus, mille käigus uurija viibib vaatlejana või isegi osaleb ajutise rühma liikmena mingis protsessis (seda kas mõjutades või mitte mõjutades) (vt Runnel 1999:17-19).

Internetifoorumite keskkonnas uurimistööd tehes saab kasutada sarnaseid välitöömeetodeid, kui silmast silma-kohtumistelgi. Eristada võib **vaatlustehnikaid ning intervjuutehnikaid**. Järgnevalt kirjeldatakse kolme uurimisandmete kogumise viisi. Need on:

- foorumivaatlus,
- foorumivestlus,
- foorumivestluse kombineerimine e-maili küsimustiku ja/või intervjuuga.

1. Foorumivaatlus

Eristatud on järgmisi vaatlustehnikaid: vaatlus, osalusvaatlus (vt Mann & Stewart 2000 84-89).

- **Vaatlus** asünkroonilises või sünkroonilises foorumis tähistab uurija poolset „hiilimist“ või „**ringi luusimist**“ foorumis. Uurija loeb ning talletab juba varem **kirja pandud või käimasolevaid foorumiteemasid/vestlusi**, ise uusi teemasid loomata ning teemavestlustesse sekkumata.
- **Osalusvaatluse** korral **osaleb uurija** ka ise **foorumivestlustes**, püüdes nii uuritavat teemat paremini mõista. Osalusvaatlus lubab uurijatel saada paremini aru sellest, milline tähendus on omavahelisel suhtlemisel rühmaliikmete jaoks ning miks rühmaliikmed üht või teist teemat käsitlevad.

Sageli on uurijad neid **kahte uurimisviisi omavahel põiminud**, esmalt vaadeldes ning hiljem ka isiklikult sekkudes (vt nt Sharf 1999: 249).

Millal on sobilik kasutada vaatlustehnikaid?

Vaatlus ning osalusvaatlus internetifoorumite keskkonnas aitavad välja selgitada, **kuidas kajastub uurijat huvitav teema rühmaliikmete loomulikus igapäevases**

suhtluses. Seetõttu sobivad vaatlustehnikad hästi näiteks inimeste **lingvistilise käitumise** uurimiseks. Samuti sobivad vaatlustehnikad igasuguste uurimisandmete **sissejuhatavaks kogumiseks** ning kasutamiseks **koos mõne intervjuu vormiga.**

Foorumivaatlus ja uurijaeetika

Foorumivaatlus **nõuab** teistest välitöömeetoditest enam tegelemist **uurijaeetika probleemidega.** Kesksed küsimused seejuures on:

- **kas informeeritud nõusolek on vajalik;**
- **kuidas saavutada informeeritud nõusolekut;**
- **kuidas peaks uurija käituma juhul, kui informeeritud nõusolekut ei ole võimalik saavutada, kuid see võiks olla vajalik?**

Nende probleemidega toimetulemist käsitletakse edaspidi (**õppematerjal NR 4 – „Internet ja uurijaeetika“**).

2. Foorumivestlus⁴

Internetifoorum on juba oma olemuselt **virtuaalsete kollektiivide vestlusring.** Sellest tulenevalt on foorumites uurimisandmete kogumisel kasutatud meetodit, mida on erinevate uurijate poolt tähistatud selliste nimetustega nagu **foorumivestlus, rühmavestlus- või intervjuu, on-line fookusgrupp-uuring.**

- **Rühmavestluste** kasutamine interneti keskkonnas on suhteliselt **uus uurimismeetod.** Ühe varasemaid selle teemalisi artikleid pärineb **Ted J. Gaiserilt 1997.** aastast.
- **Foorumivestlus** tähistab uurijat huvitavate aspektide esitamist **foorumikeskkonnale iseloomulike vestlusteemadena.** Uurija ülesanne on vestlust juhtida nii, et selguks võimalikult palju tähelepanekuid, ideid ja arvamusi, kuid samas püsiks vestlus teemas.

⁴Foorumivestlust kui uurimismeetodit on põhjalikult käsitlenud Chris Mann & Fiona Stewart (2000: 99-125).

- Rühmavestlust võib läbi viia **nii sünkroonilises jututoas** kui ka **asünkroonilises foorumis**. Kasutada võib ka kombinatsiooni mõlemast.

Millal on sobilik kasutada foorumivestlust?

Foorumivestlus sobib **sihtrühma kogemuste, harjumuste ja hoiakute väljaselgitamiseks**, samuti **ajurünnakuks**. Asünkroonilisi foorumivestlusi on sobilik kasutada, kui soovitakse **detailseid läbimõeldud olukorrakirjeldusi ja kommentaare**, samuti siis, kui on teada, et **osalejad ei valda hästi klaviatuuri kasutamise oskust** ning nende kirjade kirjutamine võtab palju aega. **Rühmavestlus jututoas** sobib hästi **kiireks ajurünnakuks**.

3. Foorumivestluse kombineerimine e-maili küsimustiku ja/või intervjuuga

Juhul, kui uurija soovib mõne uurimuses osalejaga **omavahel suhelda**, on soovitatud pärast esmase kontakti saavutamist foorumis, teha osalejale ettepanek **kontakteeruda edaspidi privaatsemas e-maili keskkonnas** (vt nt Horn, 1998:258). See võimaldab uurijal kasutada andmete kogumise meetodina **individaalset intervjuud** (toimub uurija ja ühe osaleja vahel).

Eristada võib järgmisi intervjuu vorme⁵:

- **struktureeritud intervjuu** (nimetatud ka standardseks intervjuuks, ankeetintervjuuks või uuringuks);
- **poolstruktureeritud intervjuu** (nimetatud ka teemaintervjuuks) **ja mittestruktureeritud intervjuu** (nimetatud ka mittestandardseks intervjuuks, vabaks intervjuuks, vestlusintervjuuks, kvalitatiivseks intervjuuks ning süvaintervjuuks).

Struktureeritud intervjuu

⁵ Erinevaid individuaalse intervjuu vorme internetipõhises uurimistöös on käsitlenud Chris Mann & Fiona Stewart (2000: 66-84).

Struktureeritud intervjuude korral küsitakse intervjuueeritavalt **standardseid**, kindlaks määratud kuju ja esitamisjärjekorraga **küsimusi**, millel on **piiratud hulk vastusevariante**. Internetikeskkonnas tähistavad sellised intervjuud **valikvastustega küsimustikke**, mille abil saadud **andmeid analüüsitakse tavaliselt statistiliselt**.

Struktureeritud intervjuu korral saadetakse **küsimused varem kokkulepitult osaleja e-maili sisuna**. Vastamiseks kasutavad osalejad **reply nuppu**, saates **vastused sama e-maili sisuna**.

Valikvastustega küsimustiku saatmiseks **ei ole soovitatav** kasutada ainult **tekstipõhist e-maili süsteemi**. Selle põhjused on järgmised:

- Teksti **ei saa illustreerida** (nt ei saa kasutada allajoondusi ega jämedat kirja). Selline küsimustik võib tunduda väga igav.
- Miski **ei väldi seda**, et osaleja ei vasta **väljapoole valikukaste** või ei märgi **kolme vastust nõutud ühe asemel**.
- Osalejal **on võimalus küsimusi muuta või kustutada**.

Nende probleemide vältimiseks on soovitatav kasutada **e-maili süsteeme, mis mõistavad HTML koodi**. Selle eelised on:

- HTML lubab **teksti atraktiivsemal viisil laiali** saata.
- **Uurija saab kontrollida vastuste esitamist**. Vastuseid saab esitada ainult kastidesse ning kui ainult ühte vastust nõutakse, siis saab ainult ühe vastuse anda.

Teine võimalus on esitada valikvastustega küsimused e-mailile lisatud failina.

- Osaleja **avab faili** kasutades sobivat programmi, vastab küsimustele, salvestab faili ja **lisab salvestatud faili vastusmeilile**.
- **Osalejal peab kindlasti olema vajalik programm** nt Microsoft Word või Microsoft Exel, milles dokument loodi. Programmi faili võib osalejatel samuti e-maili lisana saata.

Millal on sobilik kasutada struktureeritud intervjuud?

Uurijad on palju arutlenud selle üle, kuivõrd struktureeritud intervjuu end kvalitatiivses uurimistöös üldse õigustab. **Osa uurijaid** on seisukohal, et **struktureeritud intervjuu selleks ei sobi**, kuna uurimistöö tulemuseks on **pelgalt statistilised andmed**. Teine osa uurijaid on arvanud, et struktureeritud intervjuu **võib olla osa kvalitatiivsest uurimistööst, juhul kui seda kombineeritakse teiste uurimismeetoditega**. Need uurijad on oma seisukohti põhjendanud väitega, et olenevalt uurimiseesmärgist võivad nähtuse vormi ja loomust iseloomustavate andmete kõrval olla vajalikud **faktilised andmed**, mille saamiseks on **sobilik kasutada** just **struktureeritud küsimustikke** (vt nt Brannen, 1992; Mann & Stewart 2000: 66-67)

Mõned uurijad on seadnud internetipõhiste **struktureeritud intervjuu tulemuste usaldusväärse kahtluse alla**, viidates internetikeskkonna **anonüümsusele – internetikasutaja ei pruugi olla see, kellenä ta ennast esitleb ning üks ja see sama inimene** võib esineda mitmete **erinevate nimede all** (vt nt Smith 1997). Seda peab uurija, kes vajab sotsiaal-demograafilisi andmeid, meeles pidama.

Anonüümsusest kui välitööprotsessi mõjutavast tegurist ning tuleb edaspidi juttu ka **õppematerjalis NR 5** („Välitööprotsessi ja selle tulemust mõjutavad tegurid internetifoorumite keskkonnas”).

Poolstruktureeritud ja mittestruktureeritud intervjuu

- **Poolstruktureeritud intervjuu korral** e-maili keskkonnas on uurijal ette valmistatud **teatud teemaga seotud avatud vastustega küsimused**, millele ta vastust soovib.
- **Mittestruktureeritud intervjuu korral pakub uurija vestlusteema**, kuid **vestluse** käik kujuneb **spontaanselt**. Uurija küsib intervjuueeritava mõtete, arvamuste, tunnete ja arusaamade kohta siis, kui need e-maili suhtluse käigus loomulikult teel esile tulevad.
- Internetipõhiste poolstruktureeritud- ja mittestruktureeritud intervjuude **stiil ja rõhuasetus** võivad nagu silmast-silma kohtumistelgi **erineda olenevalt uurija püstitatud eesmärgist** ning valitud **metodoloogilistest lähtekohtadest**.

(Soovitav lisalugemine: Meri-Liis Laherand 2008, lk 180 -219, "Kvalitatiivne uurimisviis" (Intervjuu liigid)).

Millal on sobilik kasutada poolstruktureeritud ja mittestruktureeritud intervjuud?

Poolstruktureeritud intervjuu laseb uurijal saada **vastuseid konkreetsetele** teda huvitavatele **küsimustele**. **Mittestruktureeritud intervjuu** abil jõuab uurija lähemale **intervjueeritava subjektiivsetele kogemustele ja arvamustele**.

Nii poolstruktureeritud kui ka mittestruktureeritud intervjuud on soovitatud kasutada siis, kui:

- uuritavate **kogemuste varieeruvus on suur** (nt elu muutushetkedel);
- uuritakse **minevikus aset leidnud sündmusi**;
- soovitakse esile tuua **halvasti teadvustatud seiku**;
- **uuritavaid on vähe**;
- käsitletakse **õrna teemat** (Hirsjärvi & Hurme (2006), vt Laherand 2008: 180-181).

Kasutatud kirjandus:

- **Brannen, Julia** 1992. *Mixing Methods: Qualitative and Quantitative Research*. Aldershot: Avebury;
- **Clodius, Jen** 1994. Ethnographic Fieldwork on the Internet. — *Anthropology Newsletter* Vol. 35(9), American Anthropological Association. <http://dragonmud.com/people/jen/afa.html>. Viidatud 21.02.2010;
- **Gaiser, Ted J.** 1997. Conducting On-Line Focus Groups: A Methodological Discussion. — *Social Science Computer Review*, 15, pp. 135-144;
- **Hine, Christine** (ed.) 2005. *Virtual Methods. Issues in Social Research on the Internet*. Berg, Oxford, New York;

- **Horn, Stacy** 1998. *Cyberville: Clicks, Culture and the Creation of an Online Town*. New York: Warner Books;
- **Mann, Chris & Stewart, Fiona** 2000. *Internet Communication and Qualitative Research. A Handbook for Researching Online*. London. Thousand Oaks. New Delhi: SAGE Publications;
- **Runnel, Pille** 1999. Välitööde võimalikkusest internetis. — Kuuldust-nähtust. Tänapäeva folkloorist IV. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum;
- **Runnel, Pille** 2001. Conducting Ethnographic Research on the Internet. — Ulrika Wolf-Knuts, Anders Salomonsson, Ann Helene Bolstad Skjelbred, Rionach ui Ógain (eds.). *Input & Output: The Process of Fieldwork, Archiving and Research in Folklore*. Turku: NNF, pp. 167 - 188;
- **Sharf, Barbara F.** 1999. Beyond netiquette: The ethics of doing naturalistic research on the Internet. — S. Jones (ed.). *Doing Internet Research*. Thousand Oaks, CA, and London: Sage, pp 243-256;
- **Smith, Christine B.** 1997. Casting the Net: Surveying an Internet Population. — *Journal of Computer-Mediated Communication* [Online], 3(1). <http://jcmc.indiana.edu/vol3/issue1/smith.html>. Viidatud 29.08.2009.

Õppematerjal NR 4

Internet ja uurijaeetika

Käsitletavat teemad:

1. Informeeritud nõusolek
2. Internetifoorum - privaatne või avalik?
3. Konfidentsiaalsus
4. Netikett

2000. aastal loodi interneti uurijate ühenduse ***The Association of Internet Researchers*** (AoIR) raames töögrupp, mille eesmärgiks seati **arutelu interneti-põhise uurimistöö eetiliste küsimuste üle**. Uurijaeetikat puudutavad juhised avaldati ühenduse koduleheküljel aadressil <http://www.aoir.org/reports/ethics.pdf>. Siiski on siiani vastamata või segaseid küsimusi, mille üle uurijad taas ja taas sõna võtavad.

Juhised, mitte reeglid

Iga uurimissituatsioon Internetis on ainulaadne. Seetõttu **ei ole võimalik kehtestada üksüheselt kehtivaid reegleid**, millest eetiliselt käituv uurija oma töös tingimata lähtuma peaks. **Võimalikud on vaid juhiseid**, mis suunaksid uurijat tema töös ettetulevate eetiliste küsimuste lahendamisel (vt Ess & Jones 2004: 29).

Uurijate eetilised eesmärgid interneti-põhised uurimistöös **erinevad** (vt nt Mann & Stewart 2000: 59; Sveningsson 2004: 47; Sveningsson Elm 2009: 73), kuna:

- 1) **internetikeskkonnad on erinevad**. Ei ole võimalik kehtestada reegleid, mis sobiks kõigi internetikeskkondade uurimiseks. **Igal asünkroonilisel foorumil ning jututoal on omad eesmärgid, suhtlusreeglid ning kasutajaskond**. On selge, et näiteks foorumeid, mis ühendavad vähihaigeid või spordihuvilisi, tuleb käsitleda erinevalt;
- 2) **uurijad tulevad erinevatest taustsüsteemidest. Distsipliinid**, millega uurijad seotud on, ning **uurimisküsimused**, mis uurijad püstitavad, **on erinevad**. Uurijatel on **erinevad arusaamad** sellest, **milliseid teadmisi** internetist **koguda**, ning **kuidas** neid teadmisi **analüüsida**. Näiteks eeldavad **mõned uurimisprojektid eksperimentaalseid situatsioone**, mõned uurijad aga püüavad **jälgida ja analüüsida inimeste tegevust loomulikus internetisuhtluse kontekstis**.

Uurimuses osalejate õiguste kaitsmine

Uurijaeetika keskseks küsimuseks on uurimuses osalejate õiguste kaitsmine. Uurija peab tegema kõik selleks, et tema poolt läbiviidavad toimingud ei kahjustaks uuritavate ning nende lähedaste heaolu. **Olulised eetilised küsimused internetifoorumite-põhises uurimistöös on:**

- millal ja mis kujul on vajalik informeeritud nõusolek;
- kas uurimiskeskond ning selles avaldatud info on privaatne või avalik;
- kuidas tagada uurimisandmete konfidentsiaalsus.

1. Informeeritud nõusolek

Informeeritud nõusolek eeldab **põhjaliku ja korrektse informatsiooni andmist uurimuses osalejatele.** Uurija peab kindel olema, et potentsiaalne osaleja on enne nõusoleku andmist täielikult aru saanud, mida uurimuses osalemine endaga kaasa toob (vt Mann & Stewart 2000: 48).

Nõusoleku saamiseks on uurijad (vt nt Clark 2004: 258-261; Lawson 2004: 83; Mann & Stewart 2000: 48; Porr & Ployhart 2004: 142-143) **andnud** potentsiaalsetele uurimuses **osalejatele järgmist infot:**

- **kes on uurija;**
- mis on **uurimiseesmärk;**
- milline on **osalejate roll** uurimuses;
- **kuidas tagatakse** osalejate **anonüümsus;**
- **kuidas tagatakse** uurimisandmete **konfidentsiaalsus;**
- millised on **uurimusega seotud riskid;**
- **millist tasu saab uurimuses osaleja** (raha, tootenäidised, raamatud, võimalus tutvuda uurimistulemustega vm);
- **kui palju aega nõuab** uurimuses **osalemine;**
- **kuivõrd on võimalik pärast nõusoleku andmist** osalemisest **loobuda** (rõhutatud on, et osalemine on vabatahtlik ning loobuda võib igal ajal).

Teisisõnu sisaldab informeeritud nõusolek endas **kahte nõuet** (vt Sveningsson Elm 2009: 71):

- 1) **informatsiooni nõue** – uurija peab **informeerima neid, keda mõjutab uurija tegevus**;
- 2) **nõusoleku nõue** – uurimuses osalejatel on õigus otsustada kas, **kui kaua ja mis tingimustel nad uurimuses osalevad**.

Millal on informeeritud nõusolek vajalik, millal mitte?

Selleks, et otsustada, kas informeeritud nõusolek on vajalik, **peab esmalt otsustama, kas internetirühma postitused on „privaatsed“ või „avalikud“**. See eristus on oluline, kuna **informeeritud nõusolek tuleb** uurimuses osalejalt **võtta juhul**, kui uurimisalune info ilmneb kontekstis, **kus inimene võib põhjendamatult oodata, et teda ei vaadelda või analüüsita** (vt Eysenbach & Till 2001; Lawson 2004: 84).

Uurijate seas levinud üldised põhimõtted on:

- **informeeritud nõusolek on vajalik**, kui keskkond, mida uuritakse, on „privaatne“, ning uurimistööd tehakse „tundlikel“ teemadel;
- **informeeritud nõusolekut ei ole vaja** juhul, kui internetifoorumis avaldatud info on ilmselt avalikkusele suunatud, kui uuritav keskkond on „avalik“ ja uurimisteema ei ole „tundlik“.

Seda, kuidas otsustada, kas foorumikeskkond ning selles esitatud tekstid on „privaatsed“ või „avalikud“, „tundlikud“ või mitte, on põhjalikumalt käsitletud allpool, **vt ptk 2. „Internetifoorum – privaatne või avalik?“**.

Kuidas saavutada informeeritud nõusolekut⁶?

- **Informeeritud nõusolek e-maili teel**

Juhul, kui uurijale on internetifoorumist teada potentsiaalse osaleja e-mail, saab **uurimuse** kohta käiva **info** ning uurimuses osalemise **nõusolekuvormi** saata **e-mailile lisatud failina** või **e-maili põhitekstina**. Sellisel juhul saadetakse **info** juba **kindlaks tehtud isikule**.

- **Informeeritud nõusolek veebilehe abil**

Uurimusele võib teha **veebilehe**, mis **teavitab uurimuse eesmärkidest, uurija isikust, tema taustast** jm. Veebilehele saab **lisada ka nõusolekuvormi**, mille saavad uurimuses osalejad soovi korral ära täita ning **uurija e-mailile saata**. Sellisel juhul tuleks uurijal enda poolt välja valitud **rühmafoorumisse saata lühiteade uurimuse toimumisest** koos **viitega uurimuse veebilehe aadressile**.

- **Informeeritud nõusolek otse asünkroonilisest internetifoorumist**

Informeeritud nõusoleku saamiseks otse internetifoorumist tuleb **rühmafoorumisse saata teade**, mis sisaldab **kogu vajalikku teavet uurimusest** ning **palvet potentsiaalsetele uurimuses osalejatele teatada oma osalemissoovist** seal samas **foorumis** või **uurija isiklikule e-maili aadressile**.

- **Informeeritud nõusolek jututoast**

Potentsiaalsed uurimuses osalejad vajavad aega uurimust puudutava info lugemiseks ning uurimiseesmärkide mõistmiseks. **Jututoas** võib **nõusolekuvorm takistada planeeritud vestlust** ning pigem **vähendada uurimistöö tulemuslikkust**. Selle **dilemma saab ületada**, kui **reaalaja-jututuba toetab asünkrooniline foorum**, mis lubab teateid lugeda ning nõusolekut anda pikema aja jooksul. Samuti võib enne vestlust jututoas, juhul kui vestlus toimub juba kindlaks tehtud isikutega, saata **nõusolekuvormi e-maili teel** või **kirjalikult posti teel**.

⁶ Käesoleva alapeatüki koostamisel on abimaterjalina kasutatud järgmisi allikaid: Eisenbach & Till (2001); Clark (2004: 253); Mann & Stewart (2000: 48-54); Sharf (1999: 246); Stern (2004: 277); Sveningsson (2004: 47, 50); Whitty (2004: 213).

- **Informeeritud nõusolek lapsevanematelt**

Lapsel võib olla raske kindlaks teha, kes on foorumisse saadetud **kirja tegelik autor** (kas uurija on see, kellena ta ennast esitleb). Seetõttu on juhul, kui uuritakse **lapsi** või **noori**, soovitatud **võtta informeeritud nõusolek lapsevanemalt või hooldajalt**. Informeeritud nõusoleku saamiseks lapsevanemalt/hooldajalt on palutud **lastel** edastada oma **vanemale/hooldajale informeeritud nõusoleku vorm**, mis nõuab **digitaalset allkirja**. Juhul, kui on **teada kool või huviring kuhu laps kuulub, saab informeeritud nõusolekut lapsevanematelt võtta ka silmast-silma kohtudes või posti teel**.

- **Informeeritud nõusolek foorumi administraatorilt või moderaatorilt**

Alati tasub **küsida nõusolekut** uurimistöö läbiviimiseks **foorumi administraatorilt/moderaatorilt**. Selles tegevuses on nähtud analoogiat silmast-silma kohtumistel läbiviidava uurimistööga, kus **enne konkreetsete isikutega kontakteerumist, küsitakse luba organisatsioonilt**, kuhu uurijat huvitavad inimesed kuuluvad. Uurijad on juhtinud tähelepanu sellele, et **administraatorid/moderaatorid tunnevad oma foorumi liikmeid kõige paremini**. Neilt on võimalik saada vajalikku **informatsiooni** selle kohta, milline võiks olla **parim viis foorumi liikmetega kontakteerumiseks**. Mõnikord on **nõusoleku küsimine** foorumi administraatorilt/moderaatorilt **vältimatu**, kuna foorumi reeglites on kirjas, et **foorumi postitused on foorumi omand** ning **autorikaitse objekt**.

- **Informeeritud nõusolek vaatluse ja osalusvaatluse korral**

Asünkroonilistes ja sünkroonilistes internetifoorumites püstitatud teemad võivad juba enne uurija vahetut sekkumist sisaldada huvipakkuvat infot. Sellise materjali puhul on **informeeritud nõusoleku saavutamine** sageli **raske või võimatu**. Üksühest juhust, kuidas sellisel juhul käituda, ei ole leitud. Esindatud on **erinevaid lähenemisviise**:

- 1) uurija **ei tutvusta end** rühmale, **ega teavita uurimistöö läbiviimisest**;
- 2) uurija **püüab individuaalselt kontakteeruda** nende inimestega, kelle foorumipostitused teda huvitavad (nt **netinimedele lisatud e-maili aadresside abil**);

- 3) **uuri**ja **teavita**b foorumi liikmeid, saates foorumisse **kõigile liikmetele mõeldud teate**, et kasutab foorumipostitusi uurimistöös;
- 4) uurija **ei avalikusta oma isikut** foorumitekstide **vaatlemise ning kogumise ajal**, kuid **teavita**b foorumi liikmeid foorumipostitusega uurimistööst **enne tulemuste avalikustamist**;
- 5) uurija **teavita**b uurimistööst **vaid foorumi administraatorit/moderaatorit**, kes võib **foorumisse üles panna teate**, et foorumit uuritakse.

Millist lähenemisviisi kasutada, oleneb sellest, kui „**privaatne**“ või „**avalik**“ on **uurimiskesk**kond, kui „**tundlik**“ on **teema ning milline on uurimiseesmärk**. Näiteks, kui uurimiseesmärgiks on loomulike vestlussituatsioonide jälgimine internetifoorumis, siis võiks kaaluda nõusoleku küsimist alles pärast vaatluse sooritamist.

- **Mis kujul peaks uurimuses osaleja oma osalemissoovi kinnitama?**

Enamasti on uurijad aktsepteerinud „**Jah**“ või „**Ei**“ e-postiga tagastatud **osalemisvormil** või uurimusest teatanud **foorumikirja vastusena**. Mõnikord võib olla **vajalik osaleja allkiri informeeritud nõusoleku vormil** (foorumi reeglites võib olla kirjas, mis tingimustel võib foorumi liikmeid kaasata uurimistöösse). Sellisel juhul võib uurimuses osalejatelt paluda **digitaalset allkirja**⁷. Juhul, kui allkiri on nõutud, kuid seda ei ole tehnilistel põhjustel võimalik digitaalselt saada, võib kaaluda nõusoleku vormi saatmist posti teel või kohtumist osalejaga silmast-silma.

2. Internetifoorum – privaatne või avalik?

Tehes kindlaks, kui privaatse või avaliku foorumiga on tegemist, saab uurija otsustada:

- **kas informeeritud nõusolek on vajalik;**

⁷ Infot digiallkirja kohta leiab järgmistelt veebilehtedelt: <https://digidoc.sk.ee/>; <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eeesti/article.php?id=14847367>).

- kuidas ja milliseid foorumitest saadud andmeid on sobilik uurimistöös kasutada.

Kuidas selgitada välja, kas internetifoorumid on „privaatsed“ või „avalikud“?

Järgnevalt on esitatud mõningad näpunäited, mida erinevad uurijad on soovitanud internetifoorumite „privaatsuse“ või „avalikkuse“ väljaselgitamiseks.

Rootsi interneti uurija **Malin Sveningsson Elm** (2009: 74-75) on juhtinud tähelepanu sellele, et **privaatne ja avalik** interneti-põhise uurimistöö kontekstis ei ole mitte vastandid, vaid neid tuleks käsitleda kui jätkuvust. Sveningsson Elmi järgi saab uurija eristada erineva raskustasemega privaatsed ja avalikke foorumeid.

- **Avatud foorum** on avatud ja kättesaadav kõigile. **Registreerumine** foorumis osalemiseks ei ole vajalik. Sellist foorumit võib uurida ilma informeeritud nõusolekuta.
- **Pool-avatud foorum** on avatud kõigile, kuid foorumis osalemiseks on vaja eelnevalt registreeruda. Informeeritud nõusoleku vajalikkus sõltub konkreetsetest asjaoludest.
- **Pool-privaatne foorum** on kättesaadav vaid mõningatele inimestele. Foorum nõuab eelnevat registreerumist ning võivad olla erinõuded osalejatele (nt peab kuuluma organisatsiooni, kes internetifoorumi loonud on). Sellised on ettevõtete ning organisatsioonide foorumid. Informeeritud nõusoleku vajalikkus sõltub konkreetsetest asjaoludest.
- **Privaatsed foorumid** on peidetud või kättesaamatud enamikele inimestele. Foorumisse pääseb ainult siis, kui foorumi looja kutsub osalema (nt foorum vaid lähedastele sõpradele). Sellise foorumi uurimisel tuleks kindlasti küsida informeeritud nõusolekut.

Foorumi avalikkuse või privaatsuse üle võib otsustada ka kasutades järgmisi juhiseid (Eysenbach, Till 2001):

- juhul, kui rühmavestlusele pääsemisel on vajalik **sisselogimine** või teatud **registreerimisvorm**, siis tuleks seda rühmaruumi käsitleda kui „**privaatset**“;
- internetirühma „avalikkuse“ üle võib otsustada rühmaliikmete arvu järgi. **Mida rohkem liikmeid on foorumis, seda avalikum see on.** On erinevus, kas postitus saadetakse rühmafoorumisse, kus on 10, 100 või 1000 liiget;
- uurijal tuleks uurimistöö alguses tutvuda foorumi reeglite ja tavadega. Rühma **privaatsuse vajadus on konkreetse grupi normidest ja tavadest**, mis on kirjutatud foorumi kasutusjuhistesse või kajastuvad foorumi varasemates postitustes.

Kuidas otsustada, kas tekstid internetifoorumis on „privaatsed“ või „avalikud“, „tundlikud“ või mitte?

See kas internetifoorum on privaatne või avalik, ei sõltu ainult sellest, kui lihtne on foorumile ligi pääseda, vaid ka sellest, **kui avalikuna käsitlevad foorumit selle kasutajad.** Uurija peab lisaks keskkonna avalikkusele otsustama, **kas foorumis käsitletavat teemat on nende loojate jaoks „privaatsed“ või „avalikud“, „tundlikud“ või mitte** (vt nt Sveningsson Elm 2009: 78, 80-84).

Kuigi interneti kirjutisel võib olla sarnasusi ajalehes avaldatud kirjaga või sõnavõtuga avalikul koosolekul, on neil siiski oluline psühholoogiline erinevus, kuna **inimesed**, kes osalevad internetis avalikes rühmafoorumites **ei pruugi oma sõnavõtte avalikena käsitleda.** Foorumis osalejad ei pruugi arvestada sellega, et nende tekstid võivad sattuda uurija huviorbiiti ning tekste võib vabalt salvestada ning erinevatel eesmärkidel ära kasutada. Seega võib uurija, kes juhindub arusaamast, et sõnumid, mis postitatakse avalikesse foorumitesse, on teadlikult avalikkusele suunatud tekstid, sattuda huvidekonflikti nende tekstide autoritega. **Uurija ei tohiks unustada, et ka isiklikud tegevused võivad toimuda avalikes kohtades** (vt Eisenbach, Till 2001; Sarf 1999: 246; Sveningsson Elm 2009 : 77).

Foorumitekstide sisu „avalikkuse“ või „privaatsuse“ üle otsustamisel on Sveningsson Elm (2009: 80-82) esile toonud järgmisi juhiseid:

- 1) **avalik või mittetundlik sisu** on sisu, mis käsitleb üldisemaid **sotsiaalseid küsimusi**;
- 2) **privaatne või tundlik sisu** sisaldab uuritavatega seotud isiklikke teemasid.

Samas on Sveningsson Elm nentnud, et see, **mis näib privaatne või tundlik vaatelejale, ei ole tingimata sama sellele, kes teksti sisu lõi ja vastupidi. Seega on see, kas teema on avalik või privaatne, tundlik või mitte, selgelt individuaalne küsimus.** Sellest seisukohast lähtuvalt on uurijatel **soovitav foorumiliikmetelt otse küsida, millised on viimaste ootused privaatsusele.** Kui uurija teab, kes foorumis osaleja on, ning mis eesmärgil ta seal on, aitab see otsustada, kuidas uurimistööd läbi viia nii, et see ei kahjustaks mingil viisil uurimuses osalejat.

3. Konfidentsiaalsus

Igal inimestel on õigus otsustada selle üle, mida ja kuidas teised inimesed temast teada saavad. **Konfidentsiaalsus uurimistöös** on seotud **uurimisandmete salastatuse** ning **osalejate privaatsuse tagamisega.** Uurija vastutab selle eest, et **kogutud andmed oleks kaitstud riskide eest** nagu **kadumine, juurdepääs võõrastele** ning **andmete muutmine** (vt nt Porr & Polyhart 2004: 140).

Kas täielik konfidentsiaalsus on võimalik?

Internetifoorumite-põhises uurimistöös **ei ole täielik konfidentsiaalsus võimalik.** Kui uurimistöö toimub keskkonnas, kuhu pääsevad ligi ka isikud, kes uurimuses ei osale, **ei ole osalejad ning nende poolt avaldatud info kaitstud.** Näiteks on foorumite **administraatoritel/moderaatoritel õigus** nende meelest **ebasobiv info kustutada** või **foorumis osalenu foorumist eemaldada.** Hiljem ei pruugi olla mingit märki sellest, et vestlus uurija ja uuritava vahel toimus või, et uurimuses osaleja üldse eksisteeris. Samuti võivad **teised foorumikasutajad kopeerida** ning isegi **muuta infot ilma kirjutaja teadmata.** Seega, kuigi uurijad saavad lubada, **kuidas nad uurimisandmeid kasutavad, ei saa nad lubada,** et elektrooniline kommunikatsioon **ei ole juurdepääsetav** ja kasutatav **kolmandate osapoolte poolt** (vt nt Mann & Stewart 2000: 57).

Kuidas saab uurija internetifoorumite-põhises uurimistöös kaitsta osalejaid ning neilt kogutud andmeid?

Uurijad (vt nt Kendall 1999; Mann & Stewart 2000: 57-58; Porr & Polyhart 2004: 142; Roberts, Smith, Pollock 2004: 165-166; Sveningsson 2004: 51-53; Whitty 2004: 215) on juhtinud **tähelepanu järgmistele aspektidele:**

- Kuigi inimesed võivad osaleda internetifoorumites avalikult, oma isiklike nimede all, on neil **õigus uurimuses osalemise korral jääda anonüümseks**. Juhul kui osalejad seda soovivad, tuleks **nende isikud uurimuses asendada varjunimedega, numbrite või koodidega**.
- **Ka siis**, kui foorumis **ei osaleta oma tegelike nimede all**, võivad **varjunimed, numbrid või koodid vajalikud olla**. Foorumiliikmetele, kes on pikka aega üksteisega suhelnud, **on netinimede taga peituvad tegelikud isikud sageli teada**.
- Olenevalt uurimisteemast võib olla vajalik ka **foorumite ning uuritavate organisatsioonide nimede** asendamine **varjunimedega**.
- Netinimed näitavad, mil viisil **soovivad inimesed ennast teistele foorumiliikmetele esitleda**. Uurimistöös, kus uurija on huvitatud **virtuaalse ühiskonna mõistmisest foorumiliikmete igapäevase suhtluse kaudu**, võib olla vajalik **netinimede alles jätmine**. **Alternatiivina** on uurijad sellisel juhul asendanud uurimistulemustes netinimed nimedega, mille tähendus on sarnane (nt „Crazyguy“ „Psychofella“ asemel).
- Inimesed võivad karta, et nende isikud võivad olla identifitseeritavad arvutite **IP-aadresside kaudu**. Uurija saab sel juhul osalejatele meelde tuletada, et uurimistöös osalemisel saab isiklike arvutite asemel **kasutada avalikke arvuteid** (nt töö juures, raamatukogus, interneti-kohvikus). Samuti võib uurija andmete avalikustamisel **asendada IP-aadressid varjunimedega või koodidega**.

- Interneti abil kogutud ning arvutisse salvestatud **andmete kadumist ning kahjustamist aitavad vältida** arvuti varustamine **paroolidega, viirusetõrjeprogrammiga ning väljatrükk** uurimismaterjalidest (hoituna lukustatud kapis).

4. Netikett

Netikett e võrgu etikett (*netiquette*) on **kogum reegleid ja tavaid**, mida on soovitatav järgida **interneti vahendusel suheldes**. Nende tavade ja reeglite tundmine annab uurijale hea eetilise raamistiku, millele oma uurimistöös tugineda. On olemas **üldised netiketi soovitused**, mis sobivad kasutamiseks **igasuguse võrgusuhtluse korral** (vt nt <http://www.albion.com/netiquette/corerules.html>) ning **netikett**, mida peetakse sobivaks just teatud **internetikeskkondadele**.

Spetsiifilisi, konkreetsele **internetifoorumitele sobilikke netiketi soovitusi**, leiab tavaliselt foorumite esilehelt lingi „**foorumi (kasutamise) reeglid**“ alt. Järgnevalt on esitatud mõningaid **internetifoorumites enim levinud netiketi soovitusi**:

- **ärge saatke sama kirja foorumi mitmesse alamfoorumisse** (foorumi erinevatel alamfoorumitel on tavaliselt samad kasutajad ja nii saavad nad teie kirja mitmes eksemplaris);
- **valige õige alamfoorum** (veenduge, et teie valitud foorum on sobilik teid huvitava teema püstitamiseks, kui sobivat alamfoorumit pole, siis kasutage foorumit nimega „MUU“);
- enne foorumiteema püstitamist tasub **lugeda foorumi rubriiki „KKK“** (korduma kippuvad küsimused) ja/või **foorumi arhiivi**, võibolla on keegi just hiljuti teid huvitava foorumiteema püstitanud;
- **pöördumine konkreetse isiku poole** foorumi kaudu, **nõuab vabandust teistele**, keda konkreetne foorumikiri ei puuduta;
- **foorumiteema pealkiri** tuleks panna **võimalikult informatiivne**, et saaks aimu teema sisust (**ei piisa** mitte midagi ütlevatest pealkirjadest nagu näiteks „**Palun abi**“);

- **ei tohi kirjutada läbivalt suurte tähtedega** (internetikeskkonnas **tähistab** see karjumist);
- igasugune **reklaam foorumis on keelatud**;
- **administraatorite ja moderaatorite kustutused, muudatused, sulgemised** jne. foorumis on lõplikud ja **ei kuulu edasikaebamisele**.

Kasulikke linke:

TÜ Eetikakeskus, eetikaveeb: www.eetika.ee/teaduseetika

Eesti Andmekaitse Inspektsioon: <http://www.aki.ee/est>

AoIR Ethics working Committee: <http://www.cddc.vt.edu/aoir/ethics/>

Netiquette Home Page: <http://www.albion.com/netiquette/index.html>

Kasutatud Kirjandus:

- **Ess, Charles & Jones, Steven** 2004. Ethical decision-making and Internet research: Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee. — Elisabeth A. Buchanan (ed.). *Virtual research ethics: issues and controversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, pp. 27-44;
- **Eysenbach, Gunther & Till, James E** 2001. Information in practice. Ethical issues in qualitative research on internet communities. — *BMJ*, 323. Publishing Group Ltd, pp. 1103-1105. <http://www.bmj.com/cgi/content/full/323/7321/1103>. Viidatud 09.09.2009;
- **Clark, David** 2004. What If You Meet Face to Face? A Case Study in Virtual/Material Research Ethics. — Elisabeth A. Buchanan (ed.). *Virtual research ethics: issues and controversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, pp. 246-261;
- **Kendall, Lori** 1999. Recontextualizing „Cyberspace“. Methodological Considerations for On-line Research. — Steve Jones (ed.). *Doing Internet*

Research. Critical Issues and Methods for Examining the Net. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, pp 57-74;

- **Lawson, Danielle** 2004. Blurring the Boundaries: Ethical Considerations for Online Research Using Synchronous CMC Forums. — Elisabeth A. Buchanan (ed.). *Virtual research ethics: issues and contraversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, pp.80-100;
- **Porr, W. Benjamin & Polyhart, Robert E.** 2004. Organizational Resaerch Over the Internet: Ethical Challenges and Opportunities. — Elisabeth A. Buchanan (ed.). *Virtual research ethics: issues and contraversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, pp. 130-154;
- **Roberts, Lynne; Smith, Leigh; Pollock, Clare** 2004. Conducting Ethical Research Online: Respect for Individuals, Identities and the Ovnershhip of Words. — Elisabeth A. Buchanan (ed.). *Virtual research ethics: issues and contraversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, pp. 156-173;
- **Stern, Susannah R.** 2004. Studying Adolescents Online: A Consideration of Ethical issues. — Elisabeth A. Buchanan (ed.). *Virtual research ethics: issues and contraversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, pp. 274-287;
- **Stern, Susannah R.** 2009 A Response to Malin Sveningsson. — Anette N. Markham, Nancy K. Baym (eds.). *Internet Inquiry. Conversations about method*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapoure: University of Wisconsin – Milwaukee, University of Kansas: Sage Publications, pp. 94 -98;
- **Sharf, F Barbara.** 1999. Beyond Netiquette. The Ethics of Doing Naturalistic Discourse Research on the Internet. — Steve Jones (ed.). *Doing Internet Research. Critical Issues and Methods for Examining the Net..* Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, pp. 243-256;
- **Sveningsson, Malin** 2004. Ethics in Internet Ethnography. — Elisabeth A. Buchanan (ed.). *Virtual research ethics: issues and contraversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, pp. 45-61;
- **Sveningsson Elm, Malin.** 2009. Question Three. How Do Various Notions of Privacy Influence Decisions in Qualitative Internet Research. — Anette N.

Markham, Nancy K. Baym (eds.). *Internet Inquiry. Conversations about method*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapoure: University of Wisconsin – Milwaukee, University of Kansas: Sage Publications, pp. 69-87;

- **Whitty, Monica.** 2004. Peering into Online Bedroom Windows: Considering the Ethical Implications of Investigating Internet Relationships and Sexuality — Elisabeth A. Buchanan (ed.). *Virtual research ethics: issues and controversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, pp. 203-218.

Õppematerjal NR 5

Välitööprotsessi ja selle tulemust mõjutavad tegurid internetifoorumite keskkonnas

Käsitletavad teemad:

5. Kontakti saavutamist ja säilitamist mõjutavad tegurid
6. Küsitlemist ja vestluse läbiviimist mõjutavad tegurid
7. Anonüümsus välitööprotsessi mõjutajana

Uurimisandmete kogumise tulemuslikkus internetifoorumite-põhises uurimistöös sõltub järgmistest mõjuteguritest:

1) keskkonna eripära (kiire info vahetus, asünkrooniline või sünkrooniline suhtlemine, spetsiifiline keelekasutus, anonüümsus jm);

2) uurija isik, tema valikud ja oskused (rühmast seestpoolt või väljastpoolt tulev uurija, uurimistööst teavitava üleskutse pealkiri ja sisu, üleskutse saatmise ja uurimistöö läbiviimise aeg ja keskkond, küsimuste esitamine ja vestluse juhtimine, uurimisprotsessis ettetulevate pingete leevendamine, uurimistöös osalejate usalduse võitmine jm);

3) uuritava rühma liikmed (foorumis osalemise eesmärgid, huviatus uurimisteemast, usaldusliku suhte tekkimine uurijaga jm).

Praktilises uurimistöös on erinevad mõjutegurid omavahel põimunud ning nendega tuleb uurijal tegemist teha kogu uurimisprotsessi vältel. **Sellest kuivõrd teadvustab uurija uuritavatega kontakti saavutamist ning andmete kogumist mõjutavaid tegureid, sõltub uurimisprotsessi tulemuslikkus.**

1. Kontakti saavutamist ja säilitamist mõjutavad tegurid

Suur osa **välitööprotsessi mõjutavatest teguritest** internetifoorumite keskkonnas on seotud **kontakti saavutamisega uurija ja osalejate vahel. Sellest**, kuidas õnnestub uurijal luua esmane kontakt uurimuses osalejatega, **olenevad ka kõik ülejäänud uurimistöö etapid.**

Kui silmast-silma kohtumistel läbiviidava uurimistöö korral mängib kontakti saavutamisel ja usaldusliku suhte loomisel uuritavatega olulist rolli **uurija füüsiline kohalolek, siis interneti-põhises kommunikatsioonis** on seni, kuni pildi ja häälega suhtlemine ei ole kõigile kättesaadav, **ainsaks efektiivseks oskuseks verbaalne suhtlemine.**

Kontakti saavutamisel ning usaldusliku suhte loomisel potentsiaalsete uurimuses osalejatega **tuleks tähelepanu pöörata järgmistele aspektidele:**

- uurimistööst teavitava **üleskutse pealkiri**,
- üleskutse **sisu**,
- **üleskutse postitamise keskkond**,
- üleskutse **saatmise aeg**.

Üleskutse pealkiri

Uurimisküsimuste saatmine internetifoorumisse ilma eelneva ettevalmistuseta võib saada külma vastuvõtu osaliseks. Selleks, **et saavutada kontakti** potentsiaalsete uurimuses osalejatega ning **tekitada usaldust**, on vajalik uurimistööst teavitava **üleskutse**

saatmine foorumisse. Esimene oluline aspekt, millele uurija peaks seejuures tähelepanu pöörama, on **üleskutse pealkiri**. Mõningaid soovitusi:

- **üleskutse pealkiri** ei tohiks olla märkamatu, see peaks **eristuma teistest** foorumiteadete **pealkirjadest** ning **äratama huvi**;
- **pealkirja** võiks esitada **abipalvena** (soovitatavalt koos uurimistöö teemaga või mõne uurimistöö teemat iseloomustava **intrigeeriva küsimusega**);
- foorumiteema **pealkirja teeb silmatorkavaks hüüumärk** ja **suuretäheline kiri** (samas tuleks **hoiduda läbiva suurtähe kasutamisest**, kuna foorumikeskkonnas tähistab see karjumist);
- uurimistööst teavitava **foorumiteate pealkirja koostamisel** tasub eelnevalt lugeda **konkreetsed foorumi varasemaid postitusi** ja neile **antud vastuseid**, ning seejärel otsustada, milline oleks parim viis oma sõnum pealkirjastada.

Uurimistöö toimumisest teavitava üleskutse näited

- Palun abi teemalise uurimuse koostamisel!
- Oled sa kunagi müünud narkootikume? Kui jah, siis sooviksin ma sinu abi.
- TEEMALINE UURIMISTÖÖ, palun abi!

Üleskutse sisu

Uurijad (vt nt Coomber 1997; Hine 2005: 17-20; Joinson 2005: 23-24,27; Kivits 2005: 37-39; Mann & Stewart 2000:82, 107-109; Orgad 2005: 55-56; Sanders 2005: 75) on uurimistööst teavitava **üleskutse sisu koostamisel** soovitanud **tähelepanu pöörata sellistele välitööprotsessi mõjutavatele teguritele nagu**⁸:

- 1) uuritava **teema vajalikkus**,
- 2) foorumi **valiku põhjendamine**,
- 3) uurija **positsiooni määratlemine**,

⁸ vt ka Õppematerjal **Nr 4** alateema „Informeeritud nõusolek“

- 4) uurija **enesepaljastus**,
- 5) **tasu** pakkumine uuritavatele,
- 6) uuritavatele **valikuvõimaluse jätmine**,
- 7) uurimistöö **järjepidevuse tagamine**.

- **Uuritava teema vajalikkus.** Inimesed otsustavad, **kas uurimuses osaleda või mitte**, selle järgi, **kuivõrd huvitav** ning **vajalik tundub** neile **uurimus**. Seetõttu tuleb uurimistööle kasuks, kui uurija **seletab põhjalikult** lahti **uurimistöö eesmärgid**, **oodatavad tulemused** ning **vajalikkuse ühiskonnale**.
- **Foorumi valiku põhjendamine.** Kontakti saavutamisele aitab kaasa **uurija põhjendus**, **miks** uurimistöös **osalejaid otsitakse konkreetse internetifoorumi liikmete seast**. Teadmine, et just **uurija valitud foorumi liikmete osalemine uurimistöös on** oodatud ning **vajalik**, **innustab** uurimuses osalema enam, kui teadmine, et uurimuses võib osaleda ükskõik kes.
- **Uurija positsiooni määratlemine.** Kas esitleda end rühmast seestpoolt või väljastpoolt tuleva uurijana? **Kontakti saavutamisele aitab kaasa seoste selgitamine uurija isiku, uurimisteema ning uuritava rühma vahel**. Uurija võime **määratleda end** kui rühmast **seestpoolt tulijat** on enamasti **kontakti saavutamisele positiivselt kaasa aidanud** (nt on uurija umbes sama vana kui uuritavad, uurija on lapsevanem nagu uuritavadki). Uurijal on soovitatav esitleda end pigem **sõbrana, ühena paljude seast**, kui uuritava rühma liikmetest erineval positsioonil oleva isikuna. Üksnes „**teadlane või „uurija“ võib saada külma vastuvõtu osaliseks**.
- **Uurija enesepaljastus.** Enesepaljastus on **internetikäitumise loomulik osa**. Internetisuhtlus eeldab kogemuste jagamist, vastastikkust. Uurijad on leidnud, et kontakti saavutamisele ja usaldusliku suhte tekkimisele aitab kaasa **isiklike kogemuste jagamine seoses uuritava temaga ja enda isiku kohta käiva info avaldamine uuritavatele**. Eneseesitlemiseks võib uurija saata potentsiaalsetele uurimuses osalejatele **foto endast** või **viite oma koduleheküljele**. Avaldada võib **infot oma tööst ja perekonnast**. Enese kohta käiva info jagamine **tõstab emotsionaalset sidet uurija ja uuritavate vahel ning lubab jõuda ka väga isiklike teemaarendusteni**.
- **Tasu pakkumine uuritavatele.** Uurija peaks läbi mõtlema, **kas tasu pakkumine uuritavatele on vajalik ning võimalik**. On täheldatud, et **uurimuses osaletakse**

suurema tõenäosusega, kui sellel on uuritavatele kättesaadav tulemus (nt võimalus tutvuda uurimistulemustega, juurdepääs uurimisandmetele, andmete paigutamine arhiivi, tasu maksmine rahas, osalejatele antavad meened vm).

- **Uuritavatele valikuvõimaluse jätmine ning uurimuse meeleolu loomine.** Üleskutse, osaleda uurimuses, ei tohiks olla liialt ametlik. Uuriija peaks suutma **üleskutse kirja panna nii, et see looks vaba, heatahtliku õhkkonna**, mis sisendaks potentsiaalsetele osalejatele, et **uurimises osalemine ei ole mitte kohustus, vaid meeldiv võimalus. Kontakti saavutamist soodustavate teguritena** on uurijad täheldanud **järgmiste valikuvõimaluste jätmist potentsiaalsetele uurimuses osalejatele ja nende võimaluste lahtikirjutamist üleskutses:**

- 1) **teatada oma osalemissoovist** otse **foorumis** või **uurija e-maili aadressil**,
- 2) **jääd**a soovi korral **anonüümseks**,
- 3) **eemalduda** soovi korral **uurimisprotsessist**.

- **Uurimistöö järjepidevuse tagamine.** Internetifoorumid on aktiivsed suhtlusvõrgustikud, kus **info vahetub ning unustatakse kiiresti**. Foorumiteema, mis on ühel päeval esimesel foorumi leheküljel võib järgmisel päeval olla kolmandal, neljandal jne. Juhul kui uurija ei ole küsinud üleskutsele reageerinud isikute kontakte, ei pruugi uurimistöös osalenud hiljem enam kättesaadavad olla. **Kontakt osalejatega võib kaduda**. Seetõttu tuleks paluda uurimuses osalejatel juba üleskutses **saata oma kontaktid uurija isiklikule e-mailile** (juhul, kui neil midagi selle vastu ei ole). Kontaktide saatmise vajalikkust saab osalejatele põhjendada uurimistöö tõhusama läbiviimisega. Selleks, et uurimistöö toimumisest saaksid teada ka hiljem foorumiga liitujad, võib uurimistööst teavitavat **üleskutset korrata mõne aja möödudes** (nt kord nädalas).

Üleskutse saatmise keskkond

Uurimistööst teavitava üleskutse saatmisel on soovitatav eelistada **asünkroonilist foorumit või e-maili** (enamasti on foorumi kasutajanimede taga link, millele klikates on võimalik saata privaatsõnumit). See annab potentsiaalsetele uurimistöös osalejatele erinevalt sünkroonilisest jututoast aega üleskutsesse süveneda ning otsustada, kas osaleda või mitte (vt Mann & Stewart 2000; 82, 107).

Üleskutse saatmise aeg

Kontakti saavutamist ning säilitamist mõjutavaks teguriks internetifoorumite keskkonnas on ka **üleskutse saatmise aeg**. Uurimistöö läbiviija ei tohiks unustada, et internetifoorumid on lisaks kiirele info vahetamise võimalusele oma olemuselt **vabaaja veetmise keskkonnad**. Inimesed osalevad foorumites oma muudest tegemistest vabadel hetkedel. Seetõttu **ei ole** uurimistöö tulemuslikkust silmas pidades **otstarbekas saata** foorumisse uurimistööst teavitavat **üleskutset** keset päeva, **kui enamik inimesi on tööl või koolitundides**. Hetkeks, mil potentsiaalsetel uurimuses osalejatel tekib võimalus **asünkroonilises internetifoorumis** osaleda, võib teade uurimistööst olla nihkunud teemadereas nii taha, et see **jääb tähelepanuta**. Sama kehtib ka jututubade kohta – **uurija ei pruugi keset päeva leida vestluspartnereid jututoast. Parimad ajad** foorumites uurimistööst teavitamiseks ning uurimistöö läbiviimiseks on **hommikul vara, lõuna ajal, pealetöisel ajal ning nädalavahetustel** (vt nt Kivits 2005: 46).

2. Küsitlemist ja vestluse läbiviimist mõjutavad tegurid

Uurimistöö tulemuslikkus sõltub sellest, **kuivõrd tunneb uurija** internetifoorumis käibel olevaid **keeletavasid**, oskab teha **õigeid valikuid küsitlemise ettevalmistamisel ning kogumistöö läbiviimisel**.

Elektroonilise keele tavad

Uurija võib jääda foorumiliikmetega suhtlemisel hätta, kui ta ei tunne foorumikeskkonnas käibel olevaid **keeletavasid**, sh **elektroonilist parakeelt**. Keel internetifoorumites lokkab **akronüümidest** (lausete suuretähelistest lühenditest) jm **lühenditest**. **Elektroonilise suhtluse meeleolu edasi andmiseks**, sotsiaalsete ja emotsionaalsete sidemete loomiseks vestluses osalejate vahel, kasutatakse **sõnarõhutusi, lühendeid ning tunnete ja häälte sõnalisi või märgilisi kirjeldusi**. Näiteks, tähistab allajoonimine ja suuretäheline kiri rõhutust, hüüdmist või karjumist. Oma tundeid võidakse väljendada emotikonide (kirjavahemärkidest moodustatud nägude) abil (vt nt Kivits 2005:40; Mann & Stewart 2000: 15, 134-135; Sharf 1999: 245; Wallace 2002: 25).

Elektroonilise keelekasutuse näited

Enimlevinud lühendeid:

eh eh – naeran;

irw – *irvitan*, naeran;

ic – *itsitan*;

LOL või **lol** – palju naeru (*lots of laughs*) või naeran valjusti (*laughing out loud*);

ROTFL või **rotfl** – püherdan naerdes põrandal (*rolling on the floor laughing*);

WB või **wb** – tere tulemast tagasi (*welcome back*);

ASAP või **asap** – nii ruttu kui võimalik (*as soon as possible*);

IRL või **irl** – päris elus (*In real life*);

ATM või **atm** – hetkel (*At The Moment*);

KKK – korduma kippuvad küsimused.

Enimlevinud emotikone:

:-) või :) - olen õnnelik, rõõmus, naeran;

:)))) - naeran laginal

:-O - olen üllatunud;

;-) või ;) – silmapilgutus, kirjutatu on nali;

:-(või :(- olen kurb, õnnetu, kirjutatu ei meeldi mulle;

:((((- olen väga kurb;

:? - olen sõnatu;

:| - hakkan tigetaks saama;

:P - näitan keelt;

:-] – olen sarkastiline.

Emotikonid võidakse foorumis **muuta automaatselt väikesteks piltideks**. Vt nt: <http://www.subclub.ee/foorum/misc.php?do=donate>

Vaata lühendite ja emotikonide kohta lisaks:

<http://www.digitark.ee/?p=610>,

<http://www.pm.ee/netikett/emotikonid.html>,

<http://kodu.neti.ee/~qj223a/> (link „Arvutiteemalised jutud“, link „Internetis, jututubades kasutatavd lühendid ja akronüümid“).

Internetifoorumites käibel olevate **keeletavade tundmine aitab** uurijal **uuritavaid paremini mõista**. Teisalt on juhitud tähelepanu sellele, et **uurijal endal tuleks lühendite ja sümbolite kasutamisel ettevaatlik olla**. Uuriija, kes kasutab näiteks palju emotikone, ei pruugi mõjuda uuritavatele tõsiselt võetavana (vt Mann & Stewart 2000: 136).

Küsitlemise ettevalmistamine ja kogumistöö läbiviimine

Järgnevalt on esitatud uurijate (vt Kivits 2005:40-47; Joinson 2005: 28, 32; Mann & Stewart 2000: 99-125, 140-157) tähelepanekuid **küsitlemise ettevalmistamisel, vestluse juhtimisel** ning uurimissituatsioonis ettetulevate **pingete leevendamisel**.

- **Asünkrooniline internetisuhtlus** võimaldab osalejatel anda läbimõeldud ja põhjalikke vastuseid. Seetõttu sobivad asünkroonilisse foorumisse **avatud vastustega küsimused**.
- Asünkroonilise suhtluse korral võivad osalejad siseneda vestlusesse nii tihti kui tahavad ja millal tahavad. **Asünkroonilises rühmavestluses võib seetõttu olla piiramatu arv osalejaid**, kuna ei ole ohtu, et kaasvestlejad üksteise sõnumeid katkestaks.
- **Internetifoorumid** on oma olemuselt **vaba-aja keskkonnad**. Seetõttu ei ole sobiv saata kohe uurimistöö alguses asünkroonilisse foorumisse (või ka e-mailile) **pikka ja põhjalikku nimekirja** uurijat huvitavatest küsimustest. **Vastamisest võidakse keelduda**, kuna potentsiaalsed osalejad leiavad, et neil ei ole uurimistöös osalemiseks piisavalt aega. Samuti võivad osalejad vastata vaid neile enim meelepärastele küsimustele ning **jätta** teistele **küsimustele vastamata**. Soovitav on **saata küsimused jao kaupa** või **esitada uurimistöö alguses üksikuid üldisi küsimusi**. Edaspidi, kui **kontakt ja usaldus osalejatega on saavutatud**, saab esitada **varem ettevalmistatud** või **üldiste küsimuste vastustest ajendatud täiendavaid küsimusi**.
- **Asünkroonilise suhtluse korral on võimalus**, et **osalejad, kellega uurija aktiivselt ei tegele, kaovad ära**. Seega peab uurija olema pidevalt kohal, et vastata võimalikele küsimustele või ärgitada osalejaid vastama. Asünkroonilise vestluse/intervjuu **tulemuslikkus sõltub uurija kohalolekust 24 tundi**

ööpäevas. Osalejad vajavad aegajalt **kinnitust**, et **neist ollakse huvitatud**, et see, mis neil on öelda, on uurijale sama oluline kui neile. Seega peaks **uurija alati uurimistöös osalejaid teavitama, kui ta viibib internetist eemal.**

- **Jututubade** vahetu olemus aitab uurijal **vestluse/intervjuu teemat hästi kontrollida**. Samas võib **liiga palju osalejaid** teha **vestluse** jututoas nii **kiireks**, et seda on **väga raske jälgida ning juhtida**. Rühmavestluses võivad need, kes kirjutavad kiiremini, hakata domineerima. **Vestlust on uurijal jututoas kergem kontrollida, kui seal ei ole rohkem kui 10 osalejat.**
- Selleks, et sünkrooniline foorumivestlus teemast kõrvale ei kalduks ,on soovitatud kohe **vestluse alguses teavitada** osalejaid **käsitletavatest teemadest ning vestlusele kuluvast ajast** (nt vestluseks on planeeritud tund aega, käsitletakse viit teemat ning igale teemale kulutatakse 15 minutit).
- **Reaalaja jututuba on kiire info vahetamise keskkond.** Kommentaarid ilmuvad ekraanile nii ruttu, kui keegi kirjutada oskab ning vestluses osalejad võivad üksteise sõnumeid katkestada. Seetõttu **on soovitatud intervjuerijal teda huvitavad küsimused ette valmistada** ja siis need õigel hetkel **vestlusesse kopeerida**. Samas võib vestluse kiiruse tõttu **eelnevalt ette valmistatud avatud vastustega küsimuste** kasutamine **jututoa rühmavestluses** problemaatiliseks osutuda. Tulemuseks võivad olla pealiskaudsed vastused. Seetõttu **sobivad jututuppa enam lühivastuseid nõudvad küsimused või vabas vormis teemavestlus.**
- **Jututoas on täiendavate küsimuste esitamisel oluline pöördumise ajastamine.** Kui hetkel on jututoas vaikus, tasub pisut oodata. Osaleja võib parajasti kirjutada ja lõpetada veel eelnevat mõtet.
- Juhul kui **jututoa rühmavestluses on küsimus suunatud vaid ühele osalejatest**, tuleks **pöördumises kasutada** konkreetse **isiku (kasutaja)nime** (nt Martin, mis Teie arvate?). See **väldib segadust**, kellele esitatud küsimus mõeldud on.
- Silmast-silma kohtumistel on võtmeväärtusega uurija oskused pausi pidada ja kuulata. **Internetifoorumites** võib **liigne „kuulamine“** st vestlusesse mitte sekkumine **mõjuda intervjuerija puudumisena** ning see võib panna osalejaid

end ebamugavalt tundma. **Internetis tuleks kuulata, mitte vaikides, vaid sõnades. Huviga kuulamine võib väljenduda:**

- 1) koheses vastamises küsimustele,
- 2) kõnealuse jutupunkti vastu huvi tundmises,
- 3) täpsustavate küsimuste küsimises,
- 4) intervjuueeritavatega sarnaste kogemuste jagamises.

- **internetifoorumid võimaldavad jagada oma rahulolematust kiiresti ning paljudele inimestele.** Seetõttu peab uurija uuritavatega suheldes põhjalikult läbi mõtlema, **kuidas ja mida ta foorumis kirjutab.** Näiteks on vahe, kas uurija pöördub osaleja poole sõnadega „Kas te soovite sellel teemal rääkida?“ või „Ma oleksin väga tänulik, kui te sooviksite sellel teemal rääkida“.
- Pingete leevendamisel ja usaldusliku suhte säilitamisel uuritavatega on oluline osalejatele rõhutada, et nad **ei häbeneneks öelda, kui nad ei soovi mõnele küsimusele vastata.**
- Rühmavestlustes võib ette tulla konflikte osalejate vahel. Uurija ülesandeks on **seada reeglid konfliktide vältimiseks** (nt isiklik ründamine ei ole lubatud, ründa ideed aga mitte isikut).

3. Anonüümsus välitööprotsessi mõjutajana

Internetifoorumite keskkonnas on oluliseks välitööprotsessi mõjutavaks teguriks **võimalus suhelda varjunime all või anonüümselt.** Järgnevalt on kirjeldatud mõningaid **positiivseid aspekte, probleeme ja nende võimalikke lahendusi**, millele on uurijad oma käsitlustes **seoses uurimiskeskkonna ning osalejate anonüümsusega** tähelepanu juhtinud (vt nt Coomber 1997; Joinson 2005: 23-26; Kendall 1999; Lee 1996; Mann & Stewart 2000:5,10, 58-59, 74, 160, 167-168; Runnel 1999:23- 24; Sanders 2005: 75; 10;).

Positiivsed aspektid

- **Silmast-silma kohtumistel** mängivad märkimisväärsel rolli uurija ja uuritavate vahelise usaldusliku suhte saavutamisel **osapoolte välimus,**

vanus, sugu, rahvus jm. sotsiaal-kultuurilised tegurid. Internetifoorumites ei ole need mõjutegurid nii ilmsed. Võimalus jääda **anonüümseks vähendab** internetifoorumite-põhises uurimistöös neid eelarvamusi, mis võiksid olla ajendatud uurija ja uuritavate **füüsilisest kohalolekust. Olenevalt uurimiseesmärgist võib see olla kontakti saavutamist soodustavaks teguriks** uurimistöö osapoolte vahel (nii uurija kui ka uuritavad saavad otsustada, millal oma isikute kohta käivaid andmeid avaldada, ning kuidas seda teha).

- **Anonüümselt** räägivad inimesed meelsamini oma **suhtumistest ning emotsioonidest** kui silmast-silma kohtumistel. **Internetifoorumite abil** on uurijal **võimalik ligi pääseda tundlikele teemadele** (nt narkootikumide kasutamine) ning **inimrühmadele**, kes **silmast-silma kohtumisi** uurijaga heameelega **väldiksid** (nt narkodiilerid).

Keskonna ja osalejate anonüümsusest tulenevad probleemid

Osalejate ning uurimiskeskonna näiline anonüümsus võib tuua uurija jaoks esile **järgmisi küsimusi:**

- 1) kas uuritav on see, kellenä ta ennast esitleb;
- 2) kuidas pääseda ligi foorumis osalejate sotsiaal-kultuurilistele andmetele;
- 3) kuidas teha kindlaks, et üks ja see sama isik ei osale uurimuses erinevate nimede all;
- 4) kas osalejate anonüümsus on piisavalt tagatud või mitte;
- 5) kas ka uurija ise võiks jääda anonüümseks.

Millised võiksid olla võimalikud lahendused nimetatud probleemidele?

- Üht-teist osalejate **isikute kohta räägivad osalejate kasutajanimed** (kasutaja „õnnelikemme“ on suure tõenäosusega naisterahvas ja ema). Samas võivad kasutajanimed näidata pigem seda, **kellena soovivad foorumi liikmed end esitleda**, kui seda, kes on nimede taha peitunud isikud tegelikult. Uurimistöö koostamisel tuleks seda arvesse võtta.

- Inimesi, **kes on täiesti võltsid, aitab paljastada pikaajaline uurimistöö.** Need, kes esitlevad ennast uurijale võltsidentiteetide all, kaovad suure tõenäosusega pika peale ära. Uurimistöös osalejate isikutes laseb selgusele jõuda ka konkreetsete foorumikasutajate **varasemate postituste lugemine** (postitused, millel on sama kasutajanimi ja IP-aadress);
- Mõned **foorumikasutajad** osalevad foorumites **ilma spetsiifiliste kasutajanimedeta** (nt keskkonnas www.perekool.ee tähistatakse anonüümset foorumikasutajat nimega „kägu“). Selliste osalejate **sotsiaal-kultuuriline staatus võib ilmneda foorumipostituste sisus** (nt „minu mees ütles“, „minu lapsed mängisid“ vm). Lisaks võib foorumis osalejate staatus ilmneda **teatud stereotüüpses keelekasutuses. Tehtud on järgmisi tähelepanekuid:**
 - 1) **naised** kalduvad internetifoorumites olema **jutukad ning abivalmid, avatud ning ennastpaljastavad;**
 - 2) **meeste keelekasutust** internetifoorumites iseloomustavad **tugevad, sageli riiakad väited, enese-ülistamine ja sarkasm, mehed ei vasta suure tõenäosusega naiste teemadele.**
- Internetifoorumite **anonüümsus võib tuua mitmeid vastuseid ühelt isikult.** Leevendust sellele probleemile annab **uurimuses osalejate arvutite IP-aadresside jälgimine.** Samas jääb alati siiski võimalus, et **ühe ja sama IP-aadressiga arvutit võivad kasutada erinevad inimesed,** ning **üks ja see sama inimene võib internetti siseneda erinevate arvutite abil. IP-aadresside jälgimine** tõstatab ka küsimuse, **kuivõrd eetiline on selline tegevus.** Kindlasti ei tohiks uurija avaldada foorumiliikmete IP-aadresse uurimuse publitseerimisel.
- Juhul, kui uurija ei saa kindel olla, kes on uurimistöös osalejad tegelikult, on alati võimalik **iseloomustada uuritavat rühma ühiste huvide kaudu,** mis on inimesed internetifoorumisse kokku toonud.
- **Netinimed ei taga osalejate täielikku anonüümsust.** Ka üksnes foorumi nime esitamine uurimuse publitseerimisel võib anda selliseid tagasilööke nagu külastajate tulv foorumisse ning vaidlused foorumis, selle üle, kes väidetavalt

mida ütles. **Neid probleeme saab vältida, kui uurija muudab ära nii foorumi kui ka osalejate nimed.**

- Samamoodi nagu uurija ei saa olla kindel nende identiteetides, keda ta uurib, **ei saa uuritavad olla kindlad, et uurija on see, kellena ta ennast esitleb.** Seetõttu **peaks uurija alati esinema oma tegeliku nime all.**

Kasutatud kirjandus:

- **Coomber, Ross.** 1997. Using the Internet for Survey Research. — *Sociological Research Online*, vol. 2, no. 2. Ajakiri on kättesaadav aadressil: <http://www.socresonline.org.uk>. Viidatud: 08.10.2009;
- **Hine, Christine** 2005. Research Relationship and Online Relationships: Introduction. — Christine Hine (ed.). *Virtual Methods. Issues in Social Research on the Internet*. Berg, Oxford, New York, pp 17-20;
- **Joinson, Adam N.** 2005. Internet Behaviour and the Design of Virtual Methods. — Christine Hine (ed.). *Virtual Methods. Issues in Social Research on the Internet*. Berg, Oxford, New York, pp 21-34;
- **Lee, Gia B.** 1996. Addressing Anonymous Messages in Cyberspace. Emerging Law on the Electronic Frontier. — Anne Wells Branscomb (ed.). *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 2, no. 1: Part 1 of a Special Issue. Harvard University. <http://jcmc.indiana.edu/vol2/issue1/>. Viidatud: 08.10.2009;
- **Mann, Chris & Stewart, Fiona** 2000. *Internet Communication and Qualitative Research. A Handbook for Researching Online*. London. Thousand Oaks. New Delhi: SAGE Publications;
- **Kendall, Lori** 1999. Recontextualizing „Cyberspace“. Methodological Considerations for On-line Research. — Steve Jones (ed.). *Doing Internet Research. Critical Issues and Methods for Examining the Net*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, pp 57-74;

- **Kivits, Joölle** 2005. Online Interviewing and the Research Relationship. — Christine Hine (ed.). *Virtual Methods. Issues in Social Research on the Internet*. Berg, Oxford, New York, pp 35-50;
 - **Orgad, Shani** 2005. From Online to Offline and Back: Moving from Online to Offline Relationships with Research Informants. — Christine Hine (ed.). *Virtual Methods. Issues in Social Research on the Internet*. Berg, Oxford, New York, pp 51-66);
 - **Runnel, Pille** 1999. Välitööde võimalikkusest internetis. — Kuuldust-nähtust. Tänapäeva folkloorist IV. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 13-30;
 - **Sanders, Teela** 2005. Researching the Online Sex Work Community. — Christine Hine (ed.). *Virtual Methods. Issues in Social Research on the Internet*. Berg, Oxford, New York, pp 67-80;
 - **Sharf, Barbara F.** 1999. Beyond netiquette: The ethics of doing naturalistic research on the Internet. — S. Jones (ed.). *Doing Internet Research. Critical Issues and Methods for Examining the Net*. Thousand Oaks, CA, and London: Sage Publications, pp 243-256;
 - **Wallace, Patricia.** 2002. Interneti psühholoogia. Rollid elus ja internetis. Tõlgitud Patricia Wallace'i teosest *The Psychology of the Internet*. Tallinn: Valgus.
-

Uurimismaterjalide salvestamine interneti-foorumite abil läbiviidavas uurimistöös

Käsitletavad teemad:

8. Andmete kaotsimineku ja kahjustamise vältimine
9. Lisaandmete salvestamine

Internetifoorumite abil läbiviidavas uurimistöös tuleks **uurimismaterjalide salvestamisel** silmas pidada **kahte eesmärki**:

- 1) **talletada** uurimisallikad nii, et **võimalus materjalide kaotsiminekuks või kahjustamiseks oleks viidud miinimumini**;
- 2) **salvestada** uurimismaterjalid võimalikult **paljude lisaandmetega** selleks, et hiljem oleks neid võimalik **uurimistöös** detailselt **kirjeldada** ning **viidata** .

1. Andmete kaotsimineku ja kahjustamise vältimine

Internetist kogutavad **allikad ei pruugi olla** oma algsest keskkonnast **tagantjärele kontrollitavad** (uurimistöö tarvis püstitatud foorumiteema võib olla kustutatud foorumi omaniku või moderaatorite poolt; foorum, mida uurimistööks kasutati, võib olla lakanud tegutsemast; uurija ja uuritava vaheline vestlus võib olla e-maili keskkonnast tehnilistel põhjustel kustunud vm).

Soovitused uurimisandmete kaotsimineku ja kahjustamise vältimiseks

- **Andmete kaotsiminekut aitab vältida uurimisallikate salvestamine vahetult peale vestlust** uuritavatega (ka vestluse jooksul) või **kohe peale allika leidmist** foorumi varasemate postituste seast.
- Andmed foorumi või e-maili keskkonnast tuleks **ümber kopeerida tekstikasutusprogrammi** (Notepad või Word).
- Andmed tuleks foorumi või e-maili keskkonnast **kopeerida kasutades copy-and-paste meetodit**, (mitte ümber kirjutada).⁹
- Selleks, et mitte kahjustada algset allikat, **ei tohiks kopeerida uurimismaterjale otse uurimistöö faili**. Uurimistöö kirjutamise käigus võib materjal kahjustada saada ning osa materjalist võib kaduma minna. Seetõttu tuleks **uurimismaterjalid kopeerida eraldi faili**. Soovitav on anda **failile nimi**, mis **viitab materjalile, mida see sisaldab**.
- Uurimisandmetest on soovitatav **teha varukoopia**: salvestada andmed lisaks oma arvuti kõvakettale ka **disketile** ja uurimisandmed **paberkandjal välja trükkida** (viimast tasub teha, kuna on täheldatud, et arvuti kõvakettale või disketile salvestatud andmete kahjustumine või kadumine on palju tõenäolisem kui paberkandjale salvestatud andmete kadumine või kahjustumine. Samas tuleks jälgida, et andmete väljatrükkimine ei ole keelatud foorumi reeglites).

2. Lisaandmete salvestamine

⁹ Copy-and-paste (kopeeri ja liimi) meetod : selekteeri kopeeritav tekst klõpsates arvutihiire vasakul klahvil ning liigutades hiirt kopeeritava teksti lõpuni; klikka aktiivsel tekstil arvutihiire parema klahviga ning vali ilmunud menüüst vasaku hiireklahviga „copy“; ava tekstitöötlusprogramm; klikka parema hiireklahviga tekstitöötlusprogrammis kohal, kuhu soovid teksti kopeerida; vali ilmunud menüüst „Paste“; kopeeritav tekst ilmub tekstitöötlusprogrammi. Kopeerimiseks saab kasutada ka arvuti klaviatuuri klahve, vajutades pärast teksti selekteerimist korraka klahve „Ctrl“ ja „C“ ning vajutades pärast tekstitöötlusprogrammi avamist korraka klahve „Ctrl“ ja „V“.

On oluline, et uurija suudaks uurimuse lugejatele pakkuda **infot kasutatud allikate olemasolu ning leitavuse kohta**. Seetõttu tuleks elektrooniliste allikate salvestamisel uurimistöö tarvis, talletada ka võimalikult palju lisaandmeid.

Millised andmed tuleks elektrooniliste allikate salvestamisel üles märkida?

Foorumitekstide salvestamisel tuleks koos tekstidega võimalusel **talletada järgmised andmed:**

- postituse autori nimi või varjunimi,
- sõnumi saatmise kuupäev,
- vestlusteema pealkiri,
- foorumi nimi,
- foorumi omaniku/organisatsiooni nimi,
- veebilehe URL (asukoha aadress), millega foorum seotud on,
- konkreetse foorumipostituse URL (see on võimalik juhul, kui foorumikeskkonnal on olemas arhiiv, mis salvestab kõik postitused),
- vestluse vorm (asünkrooniline või sünkrooniline),
- foorumipostituse salvestamise kuupäev (kuupäev, mil foorumipostitus oli teie jaoks kättesaadav).

E-maili salvestamisel on soovitatav koos e-kirja sisuga **talletada järgmised andmed:**

- saatja nimi või varjunimi,
- kirja saabumise kuupäev,
- e-kirja pealkiri,
- vastuvõtja nimi,
- vastuvõtja e-maili aadress,
- e-maili väljatrükkimise aeg.

Viitamine internetifoorumitest ja e-maili teel saadud allikatele

See, **milliseid andmeid uurija** allikate kirjeldamiseks ja viitamiseks **vajab, sõltub organisatsioonist, mille tarvis uurimistööd tehakse** ning **uurimistöö**

Lõppeesmärgist (üliõpilastöö, artikkel teadusajakirjas vm). Erinevad institutsioonid on loonud oma vajadustele vastavaid viitamissüsteeme (alati tuleks järele uurida, millist viitamissüsteemi toetab institutsioon, millele uurimistööd tehakse).

Tuntumad rahvusvaheliselt tunnustatud viitamissüsteemid on APA (The Publication Manual of the APA), **MLA** (The MLA Style Manual) ja **CMS** (The Chicago Manual of Style).

APA, Ameerika Psühholoogide Assotsiatsiooni (American Psychological Association) loodud stiil, on **levinud sotsiaalteadustes**. **MLA** (Modern Language Association) stiil, on levinud **humanitaarteadustes**. **CMS**, Chicago Ülikooli Kirjastuse poolt loodud stiil, on levinud viitamisel **sotsiaalteadustes, ajalooteaduses; ajakirjaartiklites ja monograafiates**.

Juhiseid APA, MLA ja CMS stiilis viitamisest foorumitekstidele ning e-maili postitustele vt:

<http://liblearn.osu.edu/tutor/les7/pg3.html#posting>;

<http://owl.english.purdue.edu/owl/resource/560/10/>;

<http://www.yale.edu/bass/writing/sources/kinds/citeinternet/email.html>;

<http://www.yale.edu/bass/writing/sources/kinds/citeinternet/forums.html>;

[http://www.telecollege.dcccd.edu/library/Module4/M4-](http://www.telecollege.dcccd.edu/library/Module4/M4-V/examples.htm#Internet%20Sites,%20Public%20Online%20Postings)

[V/examples.htm#Internet%20Sites,%20Public%20Online%20Postings](http://www.telecollege.dcccd.edu/library/Module4/M4-V/examples.htm#Internet%20Sites,%20Public%20Online%20Postings).

Konkreetseid stiiljuhendeid jälgides ei tohiks uurija **unustada** uurimistöös **osalejate privaatsuse küsimust**. **Otsuse**, mil **viisil** internetifoorumitest ning e-maili kirjavahetustest pärinevaid uurimisallikaid kirjeldada ja viidata, peaks uurija tegema ennekõike **tulenevalt sellest, milline on uurimistöös osalejate privaatsusevajadus, ning kas informeeritud nõusolekut on olnud võimalik hankida või mitte**. Seetõttu on soovitatud see, **kuidas ja mis põhjusel** internetifoorumitest ja e-maili vestlustest pärinevaid uurimisallikaid ühel või teisel viisil **viidatakse, pikemalt lahti kirjutada uurimistöö sisus** (mitte ainult allikaloendis,

tekstisisese viitena või allviitena). See aitab uurimistöö lugejatel paremini mõista, **miks on allikaid viidatud just nii, nagu seda tehtud on.**

Kasutatud kirjandus

- **APA style** 2010. — *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. http://en.wikipedia.org/wiki/APA_style#Citation. Viidatud: 09.04. 2010;
 - **Hirsjärvi, Sirkka; Remes Pirkko; Sajavaara, Paula** 2005. *Uuri ja kirjuta* (tõlgitud teosest: *Tutki ja kirjoita*. Helsinki 2004). Tallinn: Kirjastus Medicina;
 - **How to cite Internet Sources** 2009. The Writing Center. Yale College. <http://www.yale.edu/bass/writing/sources/kinds/citeinternet/index.html>. Viidatud: 09.04. 2010;
 - **Internet Sources** 2009. Yale College. The Writing Center. <http://www.yale.edu/bass/writing/sources/kinds/internet/index.html>. Viidatud: 09.04. 2010;
 - **The Chicago Manual of Style** 2010. *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. http://en.wikipedia.org/wiki/The_Chicago_Manual_of_Style. Viidatud: 09.04. 2010;
 - **The MLA Style Manual**. 2010. *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. http://en.wikipedia.org/wiki/The_MLA_Style_Manual. Viidatud: 09.04. 2010;
 - **Using Information. Citing Net Sources** 2008. *Net.TUTOR*. The Ohio State University Libraries. <http://liblearn.osu.edu/tutor/les7/pg3.html>. Viidatud: 09.04. 2010.
-

Internetifoorumite abil loodud allikate eripära ja uurimisvõimalused

Käsitletavad teemad:

10. Virtuaalsus ja uurimisandmete usaldusväärsus
11. Uurimismaterjali triangulatsioon
12. Uurimistulemuste üldistatavus- kohalik ja globaalne kontekst
13. Refleksiivsus kui uurimismeetod

Olenevalt konkreetse uurimistöö eesmärgist saab **internetifoorumite abil kogutud andmeid analüüsida sarnaste meetoditega, kui kvalitatiivseid silmast-silma kohtumistel saadud uurimisandmeid** (vestlus- ja diskursusanalüüs; teoreetiline kodeerimine, kvalitatiivne sisuanalüüs või narratiivne analüüs). Erinevatest analüüsimeetoditest **loe lisaks** Meri-Liis Laheranna põhjalikku ülevaadet „**Andmete analüüs kvalitatiivsetes uuringutes**“ (vt Laherand 2008: 271-346).

Käesolevas õppematerjalis on keskendutud **uurimistulemuste kirjeldamise ning uurimuse lõpliku vormistamisega seotud teemadele**, millele on kordavalt eraldi tähelepanu juhtinud just **internetifoorumite abil kvalitatiivset uurimistööd teinud uurijad**. Need on teemad, mida on igal internetikommunikatsioonil põhinevaid uurimisandmeid kasutaval uurijal soovitatud teadvustada selleks, et tagada oma uurimistöö kvaliteet.

Käsitletavad teemad keskenduvad kahele teineteisega seotud küsimusele:

- 1) **mida tähistab kvaliteet** kvalitatiivses internetifoorumite abil läbiviidud uurimistöös;

- 2) **kuidas panna** internetifoorumite abil kogutud allikatel põhinev **uurimus kirja nii, et see mõjuks selle potentsiaalsetele lugejatele usaldusväärseks**.

1. Virtuaalsus ja uurimisandmete usaldusväärsus

Arutelusid internetifoorumite abil kogutud uurimisandmete kvaliteedist on seostatud **aruteludega internetipõhise kommunikatsiooni ning vanemate suuliste ja kirjalike kommunikatsiooni vormide** (silma-silma kohtumised, telefonivestlused, traditsiooniline kirja kirjutamine jm) **erinevustest ning sarnasustest**.

Internetikommunikatsiooni abil saadud andmete erinevus silma-silma kogutud andmetest

Silma-silma kohtumistel läbiviidavaid **vestlusi ning intervjuusid** on sageli peetud kvalitatiivse uurimistöö seisukohast **kõige efektiivsemateks uurimisandmete kogumise meetoditeks**. Sellisel viisil saadud andmete kvaliteeti on nähtud asjaolus, et silma-silma kohtumistel võimaldab vahetu kontakt uuritavatega arendada enam viljakat, nn „**tihedat**“ **andmestikku loovat dialoogi**, kui see on võimalik kirjalike tekstide kaudu. Selle vaate järgi **on osalejate sisemised tunded ning** sellised jutustamise karakteristikud nagu **atmosfäär, emotsioonid, pinged, ironia edukamalt ligipääsetavad suulises esituses kui kirjutatud sõnades** (vt Mann & Stewart 2000: 183; Finnegan 1992: 191-192). Silma-silma kohtumiste ja internetipõhise kommunikatsiooni abil saadavate uurimisandmete erinevuse on Mann & Stewart (2000: 196-198) võtnud kokku alljärgnevates punktides.

- **Silma-silma** kohtumistel põhinevas uurimistöös sisaldavad uurijate **välitöömärked** detaile füüsilisest keskkonnast ja **muust mitte-verbaalsest taustainfost**, mis kõneleb sellest, kuidas inimesed ja rühmad näivad kogevat, tõlgendavat ja struktureerivat oma elusid. Need **andmed aitavad täita lõhesid või lugeda ridade vahelt seda, mida ja kuidas on öeldud ja tehtud**. Keel **silma-silma kohtumistel** võib kanda **aktsenti, dialekti või intonatsiooni** ning näidata nii regiooni, rahvust või sotsiaalset klassi.
- Juhul, kui uurimisandmed kogutakse interneti-põhise kommunikatsiooni teel, ei viibi uurija uuritavatega samas füüsilises paigas. Internetis **peab tekst kandma kogu vajalikku informatsiooni**. See on mõlemad — **nii keskkond kui ka**

sotsiaalne kontekst (tekst peab edasi andma nii sotsiaalset situatsiooni, osalejate vahelisi suhteid kui ka osalejate ettekujutusi uurimisobjektist).

Interneti-põhine kommunikatsioon kui hübriid suulisest ja kirjalikust

Uurijad on näinud **interneti-põhises kommunikatsioonis ühiseid jooni teiste kommunikatsiooni vormidega** tuginedes järgmistele seostele (vt Giese 1998; Mann & Stewart 2000: 182; Treitler 1998):

- **sarnasus silmast-silma läbiviidava vestlusega** (nii sünkroonilist kui ka asünkroonilist internetisuhtlust saab käsitleda kui vestlust, kuna inimesed ei „kirjuta“ oma sõpradele internetis, vaid „räägivad“);
- **asünkroonilisel interneti-põhisel kommunikatsioonil on ühiseid jooni traditsiooniliste kirjutamise vormidega** (nii uurijal kui ka uuritavatel on aega oma küsimused ja vastused hoolikalt läbi mõelda);
- **sünkroonilisel interneti-põhisel kommunikatsioonil on ühiseid jooni telefoniga rääkimisega** (Inimesed „rabavad“ klaviatuuri, et oma mõtteid kiiresti edasi anda);
- **sarnasus märkmete tegemisega silmast-silma kohtumistel** (jututoa vestlustel on keelelisi jooni (nagu vead, lühendid vm), mis seostuvad aja kokkuhoiu ja võimalikult väikeste pingutustega info talletamisel).

Kirjeldatud seosed näitavad, et kuigi interneti-põhisel kommunikatsioonil on võrreldes silmast-silma kohtumistega olulisi erinevusi, on see siiski **hübriid suulisest ja kirjalikust inimeste vahelisest kommunikatsioonist**. See on uurijate seas (vt nt Mann & Stewart 2000) tõstatanud küsimuse, **kas interneti-põhisele kommunikatsioonile tuginevaid uurimisandmeid saab käsitleda võrdselt usaldusväärsetena silmast-silma kohtumistel saadud uurimisandmetega**.

Osalejate virtuaalsus ja uurimisandmete autentsus

Arutelud internetikommunikatsiooni abil kogutud uurimismaterjali usaldusväärsusest keskenduvad küsimusele: **kas ja kuidas saame pidada usaldusväärseks andmeid, mis on kogutud „kehatutelt“ virtuaalsetelt inimestelt?** (vt Mann & Stewart 2000: 195, 207). Enamus uurijaid ei ole siiski käsitlenud *offline*¹⁰ andmeid osalejate eludest ja kogemustest rohkem autentsena või tõelisemana kui internetikommunikatsiooni abil saadud andmeid (vt nt Mann & Stewart 2000: 210; Orgad 2009: 40-41).

Uurijad (vt Giese 1998; Kendall 1999: 61; Mann & Stewart 2000: 208-210) on juhtinud tähelepanu sellele, et **enese-esitlus internetikeskkonnas ei ole** kaugeltki nii **erinev** sellest, kuidas esitlevad inimesed end **silmast-silma kohtumistel**. Selle vaatepunkti järgi on **enese-esitlus internetis pikendus tegeliku elu enese-esitlustele** erinevates keskkondades (nt lipsu valimine pidulikuks puhuks vm). Lisaks on täheldatud, et:

- **kehatul keskkonnal on oma sügavus ja autentsus**, kuna **anonüümsena võivad osalejad öelda rohkem kui silmast-silma**;
- **inimesed esitlevad end** enamasti järjepidevalt **ühtemoodi** (ühe ja sama hüüdnime all esinejad on reeglina samad, kes nad olid eile).

Uurijad on uurides osalejate tõsiseltvõetavust teinud alljärgnevaid tähelepanekuid (vt Coomber 1997; Mann & Stewart 2000: 211-214; Orgad 2009: 47).

- „Tegelikke“ isikuid saab eristada „võltsidest“ uurides osalejate **erinevates postitustes esinevaid seaduspärasusi**. Tõde aitab välja selgitada **korduv suhtlemine** ühe osalejaga.
- Inimesed, kes esinevad võltsidentiteetide all **ei vasta tõsistele ja palju aega nõudvatele küsimustele**.
- Laiemas raamistikus **oleneb andmete sobivus ja väärtus konkreetse uurimistöö eesmärgist**. Kui võtmeküsimuseks on uurida, kas osalejad on teadlikud teatud spetsiifilisest teemast, siis **osalejate identiteet ei pruugi olla esmatähtis**. Oluline ei ole mitte see, et tõestada, kes ühe või teise varjunime taga internetis esineb, ning kas osaleja räägib tõtt, vaid see, et uurija suudaks **luua pildi osalejate teadmistest püstitatud uurimisküsimuse raames**.

¹⁰ *Offline andmed* – uurimisandmed, mis on kogutud väljaspool interneti, silmast-silma kohtumistel

2. Uurimismaterjali triangulatsioon

Juhul, kui uurija ei ole internetifoorumite abil kogutud uurimismaterjalis siiski kindel, on soovitatav kasutada **uurimismaterjali triangulatsiooni**.

Triangulatsioonist on internetikommunikatsioonis põhinevates uurimistöödes kõneldud enamasti seoses uurimismaterjali kogumisega **erinevatest uurimiskeskondadest ning erinevate välitöömeetodite abil**¹¹.

Triangulatsiooni vajalikkus kvalitatiivses uurimistöös tugineb arusaamale, et **jutustused**, mis kogutakse **erinevatest kontekstidest**, võivad pakkuda **uuritavast nähtusest erinevaid sissevaateid ja tähendusi**. **Uurimisandmete eripära mõjutab nt auditoorium, kellele tekstid suunatud on** (kaaslased internetifoorumis või uurijale suunatud tekstid) ning ka **aktuaalne suhe uuritavasse fenomeni** (nt foorumisse vahetult toimunuga seoses postitatud spontaanne tekst, minevikusündmuse meenutav e-maili postitus või intervjuu vastus) (vt nt Mann & Stewart 2000: 197; Orgad 2009: 45-47).

Praktika, **kombineerida erinevaid internetikommunikatsioonis põhinevaid allikaid** (nt foorumivaatluse ning foorumivestluse abil saadud materjale), on uurijate seas levinud ning seda on peetud kvalitatiivse uurimistöö seisukohast enamasti iseenesest mõistetavaks (vt nt Sharf 1999). Samas on laialdast kõlapinda leidnud diskussioon, **kas ja millal on põhjendatud internetikommunikatsioonis põhinevate allikate kasutamine koos allikatega, mis on saadud uurimistöös osalejatega vahetult silmast-silma suheldes**.

Ühiskonnad internetis – iseseisvad või sõltuvad maailmast väljaspool interneti?

Otsus, kas kombineerida internetikommunikatsiooni abil saadud andmeid silmast-silma kohtumiste abil saadud andmetega, seostub küsimusega, kas me käsitleme **interneti ühiskondi, kui eraldiseisvaid või osana** meid ennast **ümbritsevast keskkonnast** (vt nt Sudweeks & Simoff 1999: 31; Mann & Stewart 2000: 203).

¹¹ Denzin (1978: 154) on eristanud nelja tüüpi triangulatsiooni: 1) mitmekordne andmete kogumine ehk välitöömeetodite triangulatsioon; 2) erinevate uurijate kasutamine ehk uurijate triangulatsioon; 3) mitmete teooriate kasutamine ehk teooriate triangulatsioon; 4) mitmete meetodite kasutamine, ehk metodoloogiline triangulatsioon.

- Ühe vaate järgi (loe nt Hine, 2000; Mann & Stewart 2000: 205-206; Orgad 2009: 36) võib interneti ühiskondadel olla **tugev online-kultuur oma käitumisnormidega, väärtussüsteemidega ja arusaamaga identiteedist**. Selle vaate järgi on **kübermaailm usutav iseseisev uurimisväli** ning **seetõttu saab online sotsiaalseid keskkondi kirjeldada sõltumatult nende offline suhetest** (uurimistöös edastatavad tähendused tulenevad elumudelitest reaal-aja jututoas või asünkroonilises foorumis). Selle vaate järgi on interneti ühiskonnal olemas **oma sisemine kultuuriline terviklikkus**, mis on mõistetav selle enda kaudu (online kontekste saab uurida tuginedes üksnes online andmetele). **Virtuaalseid maailmu kui iseseisvaid on** näinud näiteks uurijad, kelle uurimistöö keskmes on olnud **virtuaalne, väljamõeldud reaalsus**.
- Teine osa uurijaid (vt nt Denzin 1999: 108; Kendall 1999: 58, 67; Mann & Stewart 2000: 204-205; Orgad 2009: 36-37) on juhtinud tähelepanu sellele, et **online kogemused** on alati mingil määral **seotud tegeliku maailmaga** (igal inimesel, kes suhtleb internetis, on olemas füüsiline keha). Selle vaate järgi on **internet tegeliku maailma pikendus** ning **tähendused**, mis kantakse üle **interneti-põhise kommunikatsiooni** abil, luuakse tuginedes **inimeste tegeliku elu kogemustele**. Kuna igapäevaelu sotsiaalsed ja poliitilised kontekstid aitavad kujundada online käitumist, on **internetist** kogutud **andmete analüüsimisel abi** ka **andmetest, mis on kogutud teistest kontekstidest ning reaalsustest** (st selleks, et mõista interneti abil suhtlevaid inimesi, võivad sobilikud olla ka silmast-silma kogutud allikad ja vastupidi, selleks, et mõista silmast-silma kohtuvaid inimesi, võivad sobida ka internetisuhtlusel põhinevad allikad). **Virtuaalset maailma kui päriselu pikendust** on näinud näiteks uurijad, kelle uurimistöö keskmes on olnud küsimus, **kuidas mõjutab interneti-põhine kommunikatsioon meie igapäevast elu**.

Praktilised nõuanded

Internetist kogutud andmete kombineerimise otstarbekus silmast-silma vm viisil kogutud andmetega, oleneb **püstitatud uurimisküsimusest ning konkreetse uurimistöö kontekstist** (vt Mann & Stewart 2000: 207; Orgad 2009: 36-38, 53).

Järgnevalt on esitatud praktilisi nõuandeid, millele tuginedes saab uurija teha otsuseid, **kas interneti abil ja väljastpoolt seda kogutud uurimismaterjalide kombineerimine võiks olla vajalik või mitte**. Kirjeldatud nõuanded on kirja pandud

tuginedes Shani Orgadi (2009) käsitlusele „How Can Researchers Make Sense of the Issues Involved in Collecting and Interpreting Online and Offline Data“.

- **Küsimused, mis peaks uurija läbi mõtlema:**

- 1) kas online ja offline andmete kombineerimine sobib küsimustega ja kontekstidega, mida ma uurin (kas minu uurimus on veenev ja põhjendatud, juhul, kui ma tuginen pelgalt online andmetele);
- 2) kas väljastpoolt internetti kogutud andmed võivad sisaldada midagi olulist, mida online andmed ei sisalda (kuidas võivad need andmed aidata mõista internetist kogutud uurimismaterjale).

- Juhul kui uurija kasutab **ainult internetikommunikatsioonil põhinevaid andmeid**, pääseb ta ligi ainult nendele, **kel on olemas juurdepääs internetile, ning neile, kes aktiivselt osalevad**. Uurimisandmete kirjeldamisel tuleks seda meeles pidada.

- **Tundlike teemade uurimisel** ei ole internetist ja väljastpoolt pärinevate andmete kombineerimine alati õigustatud. Olenevalt uurimistestast võib olla uurijaeetikale tuginedes olla mõistlikum **keskenduda vaid online andmetele**.

- **Online ja offline andmeid on otstarbekas kombineerida juhul, kui uurimistöö eesmärgiks on:**

- 1) **võrrelda online ja offline keskkondi** (nt võrrelda silmast-silma kohtuvat inimrühma ja virtuaalset kollektiivi);
- 2) **tuua esile seoseid osalejate online ja offline tegevuste vahel**, kui osalejate online suhtlus on otseselt seotud nende igapäevaelu kuluga (nt vähihaigete osalemine vähihaigete nõuandefoorumis);
- 3) **uurida „tegeliku elu“ nähtust interneti abil ning vastupidi**.

- Online ja offline andmete kombineerimine ei ole seotud põhjendusega, et ühel või teisel viisil kogutud uurimisandmed osalejate eludest oleksid rohkem autentsed või tõelised. **Andmete koos kasutamise põhjendatus** on seotud pigem sellega, et **lisada interneti abil saadud andmetele konteksti**. See on vajalik selleks, et

suurendada informatsiooni uuritava nähtuse kohta, **näidata uuritavat nähtust** lisaks **viisil**, mis võib pelgalt **internetikommunikatsioonil põhinevatele andmetele tuginedes jääda nähtamatuks**, aga võib siiski olla vajalik **uurimistöö eesmärges silmas pidades**.

3. Uurimistulemuste üldistatavus – kohalik ja globaalne kontekst

Kvalitatiivne uurimistöö on seotud uurimisprotsessis ettetulevate **pingete leevendamisega**. Oluline pinge, mida uurijad seejuures lahendama peavad, on seotud küsimusega, **kuidas on võimalik luua kvalitatiivset uurimust kohalikust ainesest, pakkudes samal ajal tähendusi, mis kõnetaksid inimesi ka globaalsemas kontekstis**. Seda probleemi on sageli nähtud kui **uurimisandmete üldistatavust** - kui palju osalejaid peaks uurija intervjuerima, kui palju tekste tuleks internetist koguda, et see võimaldaks üldistamist (vt Baym 2009: 175).

Järgnevalt on esitatud uurijate seisukohti kvalitatiivsete internetikommunikatsioonil põhinevate uurimisallikate üldistatavusest —kohalikust ja globaalsest kontekstist (vt Baym 2009: 173-176; Mann & Stewart 2000: 198; Markham 2009: 134-140).

- Kvalitatiivsest vaatepunktist **ei ole** uurimisandmete **üldistamine sobilik ega ka võimalik**. Kuigi interneti käsitletakse enamasti kui **globaalset nähtust** ning teatud tasandil elavad kõik inimesed **globaalses maailmas**, tuleks kvalitatiivse uurimistöö kontekstis meeles pidada, et **uurimistöö on alati mõjutatud kohalikust**, ajast, ruumist ning isikutest, kes uurimisprotsessis osalevad. **Sotsiaalsed probleemid** ilmnevad alati **kohalikult pinnalt, analüüsi objektiks** on alati **kohalik kogemus**.
- „**Globaalne**“ internetikommunikatsioonil põhinevaid allikaid kasutava kvalitatiivse uurimistöö kontekstis ei tähista uurimistulemuste üldistatavust, vaid **uurimistöö auditooriumit**. Internetist kogutud allikatel põhinev uurimus **on lokaalne töö, mis äratas globaalset huvi, mitte töö, mis on globaalne oma ulatuselt**. See on töö, mida on võimalik seostada laiemate kontekstidega. Oluline on, et uurimistöö oleks kirja pandud ja analüüsitud nii, et selles kirjeldatud „**lokaalne**“ aines võimaldaks uurimuse lugejatel võrrelda seda seoses oma **isiklike kogemustega**. Ühtlasi võib interneti-kommunikatsioonil põhinevat uurimust

käsitleda kui **lokaliseeritud uurimust**, mis **kasutab globaalselt juurdepääsetavat meediumit**.

4. Refleksiivsus kui uurimismeetod

Uurimus, mis ei püüa ühendada kohalikku ja globaalset, võib jääda selle lugejaile võõraks ja isoleerituks (Markham 2009: 147). Uurija jaoks on siin oluline **uurimistöö „paigutamise“ küsimus** (uurimistöö asetamine teatud ajaloolisse, lokaalsesse ja poliitilisse konteksti ning nende kontekstide lahti kirjutamine uurimuses).

Uurimistöö paigutamisel on uurijale abiks **uurimisstrateegia**, mida on erinevates internetikommunikatsioonil põhinevates uurimistöödes tähistatud märksõnaga **„refleksiivsus“**. **Refleksiivsust on nähtud kui meetodit, mis aitab paigutada uurimisprotsessis käsitletava lokaalse ainese globaalsesse konteksti** (uurija peaks suutma **uurimistulemused esitada nii et, see oleks võrreldav ning mõistetav ka inimestele, kes tulevad teistest kultuurilistest situatsioonidest**) (Markham 2009: 140).

Refleksiivsus uurimismeetodina sisaldab **uurija eneseanalüüsi, teadlikkust enda isiku ja uurimisprotsessi mõjust uurimistulemustele ning uurimistöö võimalike auditooriumitega arvestamist** (Markham 2009: 134-135).

Refleksiivsuse tulemusel peaks **uurimistöö autentsus ilmnema läbi uurimissituatsiooni kirjelduse** (Hine 2000, Orgad 2009:50). Refleksiivsus uurimuses aitab selle lugejatel mõista uurija poolt kirjutatud oletusi ja seisukohti, näha, **mil viisil on uurija kohalolek mõjutanud uurimisprotsessi ning uurimistulemuste tõlgendamist** (Baym 2009: 184-186).

Uurija töö on tugev, kui ta mõtleb selle üle, **kuidas tema taust, isiklikud hoiakud ja kogemused kujundavad uurimisfookust, valitud lähenemisviise ning tõlgendusi**. Olla **„refleksiivne“ ei tähista** seejuures pelgalt uurija **isiku identifitseerimist** või **isiklike kogemuse ning hoiakutega liialdamist** (uurimus kui autobiograafia), vaid **uurija otsused, kuidas olla „refleksiivne“ peaksid tulenema konkreetse uurimistöö kontekstist** (Baym 2009: 185; Markham 2009: 142-149).

Usaldusväärne uurimus on uurimus, mille kohta **inimesed arvavad, et see on tõsi**. Refleksiivsus laseb uurijal veenda lugejaid, et uurimistöö **tulemused on kvaliteetsed**

ning baseeruvad kogu uurija käsutuses olnud **andmete kriitilisel analüüsil**. Järgnevalt on esitatud nõuandeid, mis võiksid olla internetikommunikatsioonil põhinevaid allikaid kasutavale uurijale abiks oma uurimisprotsessi analüüsimisel ning kirjeldamisel.

Markham (2009: 141-142) on näinud refleksiivse uurija ülesannetes **uurimustöö läbiviimisel ja kirjapanekul** kahte etappi:

- esmalt tuleb üle vaadata oma kultuurilised ja kontseptuaalsed raamistikud, et paigutada oma analüüsiobjekt ja uurimismeetod seostesse teiste inimeste, kohtade ja meetoditega;
- hiljem on väljakutseks teha töö mõistetavaks ja tähenduslikuks inimestele, kes paiknevad mujal.

Konkreetsemad juhised, mis autor välja pakub on järgmised:

- 1) **paiguta uurimisküsimused** laiemasse raamistikku,
- 2) **paiguta kohalik kontekst** laiematesse kontekstidesse,
- 3) **paiguta lähenemisviis** teiste lähenemisviiside seas,
- 4) **paiguta spetsiifilised tegevused** laiemate tegevuste seas,
- 5) **paiguta otsused** alternatiivsete valikute ja lähenemisviiside seas,
- 6) **paiguta sooline, rassiline, klassiline self**,
- 7) **paiguta uurimus ja selle osad laiemasse diskussiooni**.

Nancy K. Baym (2009) on oma käsitluses „What constitutes Quality in Qualitative Internet Research“ teinud kokkuvõtte **teguritest, mis loovad kvalitatiivse internetikommunikatsioonil põhineva uurimistöö kvaliteedi**, järgnevalt:

- 1) **uurimus rajaneb teoorial ja andmetel** (kirja tuleks panna see, mida me oleme käesolevaga teada saanud ja see, mida me juba teame (samal teemal tehtud varasemad uurimused);
- 2) **täpsus andmete kogumisel ja analüüsil** (mis on uurimistöö fookus; mis on see, mida me püüame mõista; mida me saame või ei saa teha nende võimaluste piires, mis meil on);

- 3) **andmete kogumiseks** kasutatakse **erinevaid strateegiaid** (erinevad internetikommunikatsioonil põhinevad allikad või online allikate kombineerimine offline allikatega);
- 4) **uurimus raamistatakse erinevatele lugejatele** (heal uurimisel on analüütiline sügavus nii neile, keda uuritakse, kui ka neile, kes tulevad teistest kontekstidest; uurija peaks lugejatele selgeks tegema, millised analüütilised ja praktilised tähendusi peaksid lugejad endalt küsima, et siduda end esitatud uurimistulemustega);
- 5) uurimuses **tuleks esitada** pigem **tendentse kui** kindlaid **üldkehtivaid seisukohti** (**uurimisandmeid** ei tohiks **käsitleda** kui kumulatiivseid, vaid kui **muutuvaid olenevalt kontekstidest**; uurijal ei ole ühte õiget seletust, vaid tema on häääl, mis juhib tähelepanu dialoogidele, milliseid ka teised saavad luua);
- 6) **uurimus põhineb** nn „**tihedal kirjeldusel**“, millega **teised kontekstid on võrreldavad** (uurimistöö **eesmärgiks on pakkuda mõtteviise**, mis muudaksid seda, kuidas me mõistame meid ümbritsevat maailma);
- 7) uurimus demonstreerib **teadlikkust** ja **eneseteadlikkust**, olenevalt uurimisprotsessist (enesepeegeldus - mida me tegime ja miks me seda tegime);
- 8) uurimus **võtab arvesse seoseid interneti ja tegeliku elu vahel**, kus see paikneb.

Kasutatud kirjandus:

- **Baym, Nancy K.** 2009. Question Six. What constitutes Quality in Qualitative Internet Research? — Annette N. Markham, Nancy K. Baym (eds.). *Internet inquiry. Conversations about method*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications, pp. 173-189;
- **Coomber, Ross.** 1997. Using the Internet for Survey Research. — *Sociological Research Online*, vol. 2, no. 2. Ajakiri on kättesaadav aadressil: <http://www.socresonline.org.uk>, Viidatud: 26.04. 2010;

- **Denzin, Norman K.** 1999. Cybertalk and Method of Instances. — Steve Jones (ed.). *Doing Internet Research. Critical Issues and Methods for Examining the Net.* Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, pp. 107-126;
- **Denzin, Norman K.** 1978. *The research act: a theoretical introduction to sociological methods.* Chicago: Aldine, pp. 154;
- **Finnegan, Ruth** 1992. *Oral Traditions and Verbal Arts. A Guide to Research Practices.* London. Routledge;
- **Hine, Christine** 1995. *Virtual Ethnography.* London: Sage;
- **Kendall, Lori** 1999. Recontextualizing „Cyberspace“. Methodological Considerations for On-line Research. — Steve Jones (ed.). *Doing Internet Research. Critical Issues and Methods for Examining the Net.* Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, pp. 57-74;
- **Laherand, Meri-Liis** 2008. Andmete analüüs kvalitatiivsetes uuringutes. *Kvalitatiivne uurimisviis.* Tallinn: OÜ Infotrükk, lk 271-346;
- **Mann, Chris & Stewart, Fiona** 2000. *Internet Communication and Qualitative Research. A Handbook for Researching Online.* SAGE Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi;
- **Markham, Annette N.** 2009. Question Five. How Can Qualitative Researchers Produce Work that is Meaningful Across Time, Space, and Culture? — Annette N. Markham, Nancy K. Baym (eds.) *Internet inquiry. Conversations about method.* Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications, pp. 131-155;
- **Orgad, Shani** 2009. Question Two. How Can Researchers Make Sense of the Issues Involved in Collecting and Interpreting Online and Offline Data. — Annette N. Markham, Nancy K. Baym (eds.). *Internet inquiry. Conversations about method.* Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications, pp. 33-60;
- **Sharf, Barbara F.** 1999. Beyond netiquette: The ethics of doing naturalistic research on the Internet. — S. Jones (ed.). *Doing Internet Research.* Thousand Oaks, CA, London: SAGE Publications, pp. 243-256;

- **Sudweeks, F & Simoff S** 1999. Complementary Explorative Data Analysis: The Reconciliation of Quantitative and Qualitative Principles — S. Jones (ed.). *Doing Internet Research. Critical Issues and Methods for Examining the Net*. Thousand Oaks, CA, London: SAGE Publications, pp. 29-55;
- **Giese, Mark** 1998. Self Without Body: Textual Self Representation in an Electronic Community. *First Monday*, vol. 3, no. 4. <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/587/508>. Viidatud: 26.04 2010;
- **Treitler, Inga E.** 1996. E-mail for Democracy? A Comforting Image. *First Monday*, vol. 1, no. 3. <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/484/405>. Viidatud: 26.04 2010.